

УДК 373.01
ББК 74.204
С 67

Бо ҳуқуқи дастнавис

СОБИТОВ МАЗБУТ ШАВКАТОВИЧ

**ОМОДАГИИ ОМУЗГОРОНИ ОЯНДА БА ИСТИФОДАИ
ВОСИТАҲОИ МУЛТИМЕДИАВИИ ТАЪЛИМ ДАР НИЗОМИ
ТАҲСИЛОТИ КРЕДИТИИ МАКТАБҲОИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН**

13.00.01- Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот
(илмҳои педагогӣ)

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии
номзади илмҳои педагогӣ

ХУҶАНД-2021

Диссертатсия дар кафедраи педагогикаи умумии Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров» иҷро шудааст.

Роҳбари илмӣ:	Исломов Озод Азимович – доктори илмҳои педагогӣ, профессори кафедраи нақшакашӣ, геометрияи тасвирӣ ва методикаи таълими фанҳои тахассуси МДТ “ДДХ ба номи ак.Б.Ғафуров”.
Муқарризи расмӣ:	Шоҳиён Нуралӣ Набот – доктори илмҳои педагогӣ, профессор, ректори Донишгоҳи давлатии Данғара. Туев Шоҳин Шоевич -номзади илмҳои педагогӣ, мудири кафедраи математикаи олий ва информатикаи Донишкадаи кӯҳии металлургии Тоҷикистон.
Муассисаи тақриздиханда:	Донишкадаи омӯзгории Тоҷикистон дар ш.Панҷакент

Ҳимоя санаи « ____ » ____ соли 2021 соати ____—дар чаласаи шӯрои диссертатсионии 6D КОА-027 назди Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров» (Ҷумҳурии Тоҷикистон, 735700, ш. Хучанд, гузаргоҳи Мавлонбеков, 1) баргузор мегардад.

Бо диссертатсия дар китобхонаи марказии Муассисаи давлатии таълимии «Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров» ва сомонаи www.hgu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи « ____ » _____ соли 2021 тавзеъ карда шуд.

**Котиби илмии шӯрои диссертатсионӣ,
номзади илмҳои педагогӣ, дотсент**

Бобоева С.Б.

ТАВСИФИ УМУМИИ ДИССЕРТАТСИЯ

Муҳимии мавзӯи таҳқиқот. Инкишофи ояндаи иқтисодӣ-иҷтимоии ҷомеа аз беҳтар ва самаранок роҳандозӣ намудани рушди соҳаи маориф вобастагии калон дорад. Ин дар навбати худ тақозо менамояд, ки дар соҳаи таҳсилот технологияҳои навтарини иттилоотӣ ва воситаҳои нави техникӣ-технологӣ дар раванди таълим мавриди истифода қарор дода шавад. Дар маҷмӯъ ин аз компютеркунонии ҳам муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва ҳам мактабҳои олии вобаста аст. Ҳамгироии илм ва истехсолот дар заминаи истифодаи технологияҳои навтарини иттилоотӣ ҳарчӣ зудтар иттилоотонии соҳаи маорифро, омодагии мутахассисони дорой саводнокӣ ва салоҳиятнокии баланди компютериро тақозо менамоянд. Ин яке аз вазифаҳои аввалиндараҷаи мактабҳои олии педагогӣ маҳсуб меёбад. Ин ҳамчунин омодагии мутахассисони баландиқисоси дорой қобилияти баланди эҷодӣ ва техникӣ-технологиро тақозо менамояд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъкид менамоянд, ки «Ояндаи мамлакат аз фаъолияти омӯзгор ва рушди илму маориф вобастагии зиёд дорад»

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои таъмин намудани пешрафти соҳаҳои илму маориф ҳамчун самти афзалиятноки сиёсати иҷтимоӣ аз тамоми имкониятҳо истифода карда, ба рушди илмҳои техникӣ табиатшиносӣ аҳамияти аввалиндараҷа медиҳад ва доир ба баланд бардоштани сатҳи сифати таълим, ҷорӣ намудан ва васеъ гардонидани доираи истифодаи технологияҳои иттилоотӣ - иртиботӣ, аз ҷумла шабакаи интернет дар низомии таҳсилот, таъмини самаранокии фаъолияти омӯзгорон ва такмили малакаи педагогии онҳо тамоми ҷораҳои заруриро амалӣ мегардонад.

Дар ин раванд як нуктаро дар назар бояд дошт: дар ҷаҳони муосир кишваре ба дастовардҳои бузург ноил мегардад, ки ба баланд шудани сатҳи маърифат дар ҷомеа тавачҷӯҳи ҳоса зоҳир карда, техникаву технологияи навро ба таври васеъ дар амал ҷорӣ намояд. Зеро ҷомеае, ки дар он сатҳи маърифати мардум баланд аст, ҳар гуна рафтори эҳсосотӣ ва дасисаву иғво натиҷа намедиҳад. Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳангоми ироаи Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2014 ба масъалаи мазкур тавачҷӯҳи ҳоса зоҳир намуд. Ӯ таъкид кард, ки “Минбаъд муассисаҳои таҳсилоти олии касбиро лозим аст, ки истифодаи васеи технологияҳои иттилоотӣ - иртиботиро дар ҷараёни таълим ба роҳ монанд, таҷрибаи байналмилалиро омӯзанд, нақшаву барномаҳои таълимиро ба талаботи бозори дохиливу ҷаҳонии меҳнат ва таҳсилот

мутобиқ гардонанд ва то соли 2020 гузариш ба меъёрҳои ҷаҳонии таҳсилотро таъмин намоянд”.

Баланд бардоштани сифат ва самаранокии таълим дар донишгоҳҳо ин гавари дар оянда баланд бардоштани сифат ва самаранокии таълим дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мебошад. Зеро омӯзгори муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ яке аз шахсиятҳои калидӣ дар бобати дар амал ҷорӣ намудани иттилоотони ҳаёти ҷомеа махсуб меёбад. Сифат ва самаранокии фаъолият аз сифат ва самаранокии воситаҳои таълим вобаста аст. Алҳол низоми маориф дар тамоми ҷаҳон дар баробари зарурати истифодаи технологияҳои нави иттилоотӣ қарор доранд. Барои он ки тамоми ин иқтидор бо натиҷаи аҳсан амалӣ гардад, зарур аст, ки омӯзгорон дар соҳаи технологияҳои иттилоотӣ ба қадри кофӣ таҳассусманд ва босалоҳият бошанд. Дар ин бобат фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ чӣ дар мактаби олий ва чӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ истисно нест.

Омӯзиш ва таҳлили манбаъҳои назариявӣ нишон медиҳад, ки зиддиятҳои номбаргардида ҳаллу ҷасли худро дар рисолаҳо ва дигар корҳои илмӣ пеш иҷрогардида наёфтаанд. Аз ин лиҳоз муаммои муайян намудани махсусиятҳои ташаккули омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар асоси риояи қоидаҳо ва принципҳои таълим то алҳол боқӣ мемонад.

Дарачаи коркарди мавзӯи таҳқиқот. Иттилоотони ҳаёти ҷомеа тавассути таъмини саводнокӣ ва салоҳиятнокии компютери оммавӣ, зарурат ва аҳамияти воқеии он дар корҳои олимони Б.С. Гершунский, Е.И. Машбитс, В.М. Заворикин, А.П. Ершов, Г.Б. Кочетков мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст.

Муаммоҳои баланд бардоштани сифат ва самаранокии таълим аз ҷониби муҳаққиқон Ю.К. Бабанский, В.И. Загвязинский, В.В. Краевский, И.Я. Лернер, М.Н. В.В. Сериков, Скоткин, В.А.Сластенин, И.М. Осмоловская, И.П. Подласий ва дигарон мавриди назар қарор гирифтааст.

Нақш ва мақоми воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим дар корҳои олимони М.Б. Алексеева, Б. Андерсон, С.Н. Баланд, А.И. Башмаков, В.П. Беспалко, Ю.С. Браун, К. Бринк, С.Г. Григорев, В.В. Грипсикун, В.С. Зайтсев, Г. Кирмайер, Г.М. Коджаспирова, Т.Г. Кудряшова, О.Г. Левина, В.Г. Мануйлов, А.В. Могилёв, А.В. Осин, К.В. Петров, А.Г. Рейн, И.В. Роберт, Г.К. Селевко, О.Г. Смолянинова, О.В. Овчаров, О.В. Шликова ва дигарон муайян карда шудааст.

Дар ҳаллу ҷасли вазифаҳои баланд бардоштани самаранокии раванди таълиму тарбия дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ ва олий олимони тоҷик низ аз лиҳози назариявӣ ва амалӣ саҳми босазо гузоштаанд: И.Х.Каримова, М.Лутфуллоев, Ф.Шарифзода, С.Н.Алиев, Х.Раҳимзода, Ш.А.Шаропов, А.М.Миралиев, Ф.Ф.Шарипов, Х.М.Сабурий, О.А.Исломов, А.А.Азизов, М.Ҷ.Хочаева, М.А.Абдуллоева, А.Р.Мирзоев ва диг. Ҳамчунин оид ба баъзе масъалаҳои назариявӣ ва

амалии таълими компютерӣ олимони Ф.Камилов, Н. Маҳмонов, Х.Ю. Ҷӯраева, Х.Аҳмедов, Ф.Алиева, И.Икромов, А.П. Назаров таҳқиқот бурданд.

Олимони тоҷик низ оид ба масъалаҳои ҷорӣ намудани воситаҳои иттилоотӣ дар раванди таълим таҳқиқотҳои илмӣ анҷом додаанд. Аз ҷумла, таҳқиқоти илмӣ Ф.Ф. Шарипов оид ба “Хусусиятҳои педагогии ташаккули фарҳанги иттилоотии донишҷӯён дар азхудкунии курси информатика” (2008), С.О. Латипов оид ба “Шартҳои педагогии ташаккули салоҳиятнокии иттилоотии донишҷӯёни донишгоҳ дар шароити низоми кредитии таълим” (2011), О.В. Ҷӯраева дар хусуси “Шартҳои педагогии истифодаи воситаҳои технологияҳои иттилоотӣ-иртиботӣ дар таълими забони русӣ дар донишгоҳ” (2012), Х.Ю. Ҷӯраева дар бораи “Роҳҳои татбиқи принципҳои дидактикӣ дар таълими компютерии мактабҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон” (2007), бахшида шудаанд.

Таҳқиқоти илмӣ А.Р. Мирзоев оид ба “Асосҳои дидактикии тайёрии донишҷӯёни донишгоҳҳои Тоҷикистон дар истифодаи технологияҳои иттилоотӣ-иртиботӣ” (2015) ва И.И. Олимов “Муаммоҳои ташаккул ва тайёрии донишҷӯён ба маърифати компютерӣ” (2004) бо таҳқиқоти мо ҳамроҳанг мебошанд, аммо олимони зикршуда дар доираи муаммоҳои умумии иттилоотикунони муассисаҳои олии касбӣ пажӯҳиши худро анҷом додаанд, ки онҳо аз масъалаи мавриди назари мо аз ҷиҳати илмӣ-методӣ тафовут доранд.

Оид ба истифодаи технологияҳои компютерӣ дар таълими фанҳои графикӣ як қатор рисолаҳо дар хориҷи кишвар таҳия карда шудаанд. Дар мавзӯҳои гуманизм дар таълими графикаи компютерӣ барои хонандагони синфҳои графикӣ-бадеӣ (Северова Т.С., 2014), оид ба шартҳои дидактикии истифодаи графикаи компютерӣ (Кондратова В.В., 2005), амсиласозии графикаи компютерӣ ҳамчун воситаи ташаккули фарҳанги графикаи мактаббачагон (Беженарь Ю.П., 2008) корҳои таҳқиқотӣ ба субот расонидаанд.

Оид ба методикаи таълими фанҳои графикӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон олимони О.А. Исломов, С. Олов, К. Ҷӯраев, Т.Қ. Ҷӯраев, А.А. Додочонов таҳқиқотҳои илмӣ намуда, китобҳои дарсӣ таълиф намудаанд. Танҳо С.М. Юсупов оид ба “Ташаккули фарҳанги графикаи донишҷӯёни муассисаҳои олии техникӣ дар асоси фанҳои графикӣ (дар мисоли омодаسازی муҳандисони соҳаи кӯҳӣ)” (2019) таҳқиқоти илмӣ гузаронидааст, ки дар бахшҳои алоҳида ба масъалаи истифодаи воситаҳои компютерӣ низ аҳамият зоҳир намудааст. Аз сабаби он, ки самти омӯзиш ва барномаҳои таълими ихтисосҳои донишгоҳҳои техникӣ ва омӯзгорӣ аз ҳамдигар ба қуллӣ тафовут доранд, мо метавонем зикр кунем, ки дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ оид ба ин масъала таҳқиқоти илмӣ то ҳол мавҷуд набуда, он тавачҷуҳи хосаи олимони соҳаро талаб мекунад.

Шароити нави иқтисодӣ-иҷтимоӣ, ки дар заминаи ҷаҳонишавӣ аз як ҷониб ва аз ҷониби дигар соҳибистиклол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вуқӯъ омадааст тақозо менамояд, ки муаммои оmodасозии насли наврас ба ҳаёт ва меҳнат ҳамаҷониба, васеъ ва чуқур мавриди назар гардад. Дар шароити иттилоотонии ҳаёти ҷомеа, зиёд гардидани талабот ба саводноқӣ ва салоҳиятнокии компютерӣ боз ҳам ҷоннок намудани таълими компютерӣ, баланд бардоштани сифати таълим тавассути баланд бардоштани сифати воситаҳои техникӣ-компютерӣ, алалхусус воситаҳои мултимедиавии таълим шарт ва зарур аст. Аммо таҳлили корҳои олимон, мушоҳида ва таҳлили таълим дар мактабҳои олий ва миёна нишон медиҳад, ки дар таҳияи воситаҳои таълим умуман ва воситаҳои компютери таълим алалхусус як қатор норасоӣҳо, хатогӣҳо, камбудӣҳо мавҷуд мебошанд, ки ин аз мавҷуд будани ихтилофот байни талаботи иҷтимоӣ нисбати воситаҳои таълим, воситаҳои компютери таълим, аз як ҷониб, ва аз ҷониби дигар ҳолати назария ва амалияи воситаҳои таълим, воситаҳои компютери таълим шаҳодат медиҳад.

Мушоҳида ва таҳлили таҳияи воситаҳои таълим нишон медиҳад, ки дар бисёр ҳолатҳо воситаҳои таълим, алалхусус воситаҳои мултимедиавии таълим бидуни риояи қоидаҳо ва принципҳои таҳия тартиб дода мешаванд, ки ин боиси паст гардидани сифати ҷунин воситаҳо мегардад. Ҳарчанд, ки мавзӯи «Принципҳои таълим» ва «Воситаҳои таълим» аз ҷониби олимон васеъ, чуқур ва ҳамаҷониба мавриди назар гардида бошад ҳам, алоқамандии байни онҳо то алҳол мавриди баррасӣ қарор нагирифтааст. Зеро агар принципҳои таълим зимни таҳияи воситаҳои таълим аз ҷониби муаллифони, тартибдиҳандагон, таҳиягарони воситаҳои таълим сарфи назар карда шавад, пас принципҳои таълим, дар зинаи аввали он татбиқ карда намешаванд. Ин дар навбати худ риояи принципҳои таълимро дар раванди таълим аз ҷониби омӯзгорон ниҳоят мушкил мегардонад. Ислоҳи нуқсони назаривӣ ва амалии мазкурро тавассути коркарди модели принципҳои таълим, ки моҳият ва мундариҷаи асосии ҳар як принципро инъикос менамояд, аз як ҷониб, ва аз ҷониби дигар технологияи риояи онро зимни таҳияи воситаҳои таълим, дар таҳқиқоти мазкур зимни таҳияи воситаҳои мултимедиавии таълим роҳандозӣ намудан имконпазир аст.

Ҳамин тавр, муаммои оmodасозии омӯзгорони оянда риояи принципҳо ва қоидаҳои таълим зимни таҳияи воситаҳои таълим, алалхусус воситаҳои мултимедиавии таълим ва таълими мултимедиавӣ аз сабабҳои зерин бармеояд:

1. Талаботи иҷтимоӣ-дар шароити муосир ба мактаби олий ва мактаби миёна омӯзгороне лозим мебошанд, ки воситаҳои гуногуни таълимро, аз ҷумла воситаҳои мултимедиавии таълимро дар асоси қоидаҳо ва принципҳои таълим таҳия карда тавонанд ва дар раванди таълим ба ин қоидаҳо ва принципҳо риоя карда тавонанд.

2. Нокифоя будани коркарди назариявии муаммои мазкур дар илми педагогика, ҳамчунин зарурати такмили раванди оmodасозии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои гуногуни таълим, аз ҷумла воситаҳои мултимедиавии таълим.

Ҳамин тариқ, **ихтилофоти** ошкорро байни зарурати ташаккули оmodасозии мазкур ва мавҷуд набудани тавсияҳои асосноки илмӣ доир ба ташкили ин раванд ба миён омадааст. Ин имкон медиҳад, ки муаммо ба тариқи зайл муайян карда шавад: дар кадом ҳолатҳо ташаккули оmodасозии омӯзгорони оянда нисбат ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим самаранок мегардад, агар ин раванд дар асоси риояи қоидаҳо ва принципҳои таълим мавриди назар ва таҳқиқ гардад.

Нокифоя мавриди коркард қарор гирифтани муаммои мазкур дар илм ба талаботи амалияи педагогӣ муҳимии интихоби мавзӯи таҳқиқоти моро зерини «Омодагии омӯзгорони оянда ба истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар низоми таҳсилоти кредитии мактабҳои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» муайян намуданд.

Ҳадафи таҳқиқот: асоснок намудани назария ва коркарди мундариҷа ва технологияи омодагии омӯзгорони оянда ба истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар низоми таҳсилоти кредитии мактабҳои олии.

Объекти таҳқиқот-фаъолияти таълимӣ-тарбиявии мактабҳои олии дар оmodасозии касбии омӯзгорони оянда.

Мавзӯи таҳқиқот: раванд ва шароити педагогии оmodасозии омӯзгорони оянда ба истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар низоми таҳсилоти кредитии мактабҳои олии.

Вазифаҳои таҳқиқот:

-аз ҷиҳати назариявӣ асоснок намудани муайян намудани моҳияти мафҳуми “омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим” дар асоси риояи принципҳо ва қоидаҳои таълим;
- муайян намудани моҳияти мафҳуми «воситаи мултимедиавии таълим»;
-муайян намудани меъёрҳо, нишондиҳандаҳо ва дараҷаҳои ташаккули омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар асоси риояи принципҳо ва қоидаҳои таълим;
-ошкор намудани шарту шароитҳои ташаккули самаранокии омодагии омӯзгорони оянда ба таълими мултимедиавӣ;
-коркард ва санҷиши амсила (модел) ва технологияи ташаккули омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар қорини озмоиши педагогӣ.

Фарзияи таҳқиқот: омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим ҳамон вақт самаранок ташаккул меёбад, ки агар омӯзгорони оянда доир ба моҳият, мазмун ва мундариҷаи асосии принципҳо ва қоидаҳои таълим, воситаҳои таълим, аз ҷумла истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим маълумоти васеъ, чуқур ва ҳамачониба гиранд ва технологияи риояи ин принципҳо ва

қоидаҳоро зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим аз худ намоянд. Зеро риояи принципҳо ва қоидаҳо зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим асоси илмӣ-методи таҳия ва истифодаи онҳоро дар раванди таълим муайян менамояд.

Асосҳои методологӣ ва назариявии таҳқиқот дар муқаррароти фалсафавӣ дар бораи алоқамандии байниҳамдигарии ва аз ҳамдигар вобаста будани падидаҳои педагогӣ, мантиқи диалектикӣ дар бораи омӯзиши муаммо дар ҳаракат, муносибатҳои ба шахсият мутамарказонидашуда, гносеологӣ, стохастикӣ, инчунин назарияи шахсият, асарҳои фундаменталӣ дар соҳаи моделсозии падидаҳои педагогӣ ифода меёбад.

Дар ҳал намудани вазифаҳо, амалигардони фарзияҳои илмӣ – таҳқиқотӣ ва натиҷагирӣ аз онҳо **методҳои зерини таҳқиқотӣ** мавриди истифодабарӣ қарор гирифтанд: таҳлили сарчашмаҳои назариявӣ, моделонии педагогӣ, мушоҳидаи педагогӣ, сӯҳбат, омӯзиш, чамъбаст ва эҷодкорона дар амал татбиқ намудани таҷрибаи пешқадами педагогӣ, силсиласозӣ, озмоиши фикрӣ, корҳои озмоишӣ-таҷрибавӣ, методҳои оморӣ.

Соҳаи таҳқиқ: мундариҷаи кори рисолаи илмӣ ба шаҳодатномаи ихтисоси 13.00.01 – педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот (илмҳои педагогӣ) мувофиқ аст.

Марҳилаҳои таҳқиқот. Таҳқиқот дар се марҳила ба анҷом расонида шуд:

Марҳилаи якум (солҳои 2014-2016) таҳлили назариявии муаммо дар адабиёти фалсафавӣ, раваншиносӣ ва педагогӣ. Аниқ намудани вазифаҳои таҳқиқот, методология ва чамъоварии мавод доир ба мавзӯи таҳқиқот.

Марҳилаи дуюм (солҳои 2016-2018) идомаи чамъоварии мавод, маводҳои илмӣ-методӣ бо мақсади муайян намудани мафҳумҳои асосии таҳқиқот, коркарди модели таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар асоси риоя ба қоидаҳо ва принципҳои таълим. Муайян намудани меъёрҳо, нишондиҳандаҳо ва дараҷаҳои ташаккули омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим, кори озмоишӣ-таҷрибавӣ дар мактаби олий.

Марҳилаи сеюм (солҳои 2018-2020) коркарди натиҷаҳои озмоиши педагогӣ, таҳияи чадвалҳо бо натиҷаҳои фосилавӣ ва ниҳоии таҳқиқот, таҳияи дастуруламалҳои методӣ, таҳияи рисола.

Пойгоҳи таҷрибавӣ-озмоиши таҳқиқот: Муассисаи давлатии таълимии “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров”, Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ, муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии №2,24-ми ш.Хучанд, вилояти Суғд.

Навгони илми таҳқиқот:

1. Моҳият ва мазмуни асосии риояи принципҳо ва қоидаҳои таълим зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим коркард гардидааст;

2. Раванд ва усулҳои омодагии омӯзгори оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим муайян карда шудааст;

3. Меъёрҳо, нишондодҳо, дараҷаҳои ташаккули омодагии омӯзгори оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим кушода дода шудааст;

4. Шарту шароитҳои раваншиносӣ-педагогии мактаби оӣ, ки ба ташаккули самараноки омодагии омӯзгори оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим мусоидат менамоянд муайян карда шудааст.

5. Технологияи ташаккули омодагии омӯзгори оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим аз ҷиҳати назариявӣ асоснок ва аз ҷиҳати амалӣ самаранок коркард гардидааст;

6. Маҷмӯи шароитҳои педагогӣ, ки раванди ташаккули самараноки омодагии омӯзгори ояндаро ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим муайян менамоянд, нишон дода шудааст.

Эътимоднокӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқот бо муқаррароти илмӣ, хулосаҳо ва тавсияҳо, амиқии кори назариявӣ ва методологӣ, мутобиқати усулҳои таҳқиқ, таъя ба репрезентативӣ будани маълумоти бадастомада, таҳлили таҷрибаи муаллиф ҳамчун омӯзгор, татбиқи натиҷаҳои корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ дар шароити шабеҳ таъмин карда мешавад. Ҳамчунин зимни ба ҳам мутобиқат намудани таҳқиқоти илмӣ ва таҷрибавӣ, таҳлили сифатӣ ва миқдории натиҷаҳои бадастомада, истифодаи усулҳои омӯрӣ зимни коркарди маълумотҳо, истифодаи маҷмӯи усулҳои илмӣ мутобиқи таҳқиқот, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот ва инчунин дар раванди таҷрибаи кори унвончӯ дар кафедраи педагогикаи умумии Муассисаи давлатии таълимии “Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Б.Ғафуров” санҷида шудааст.

Саҳми шахсии унвончӯ дар таҳқиқот аз инҳо иборат аст: - иштироки бевоситаи муаллиф дар тамоми марҳилаҳои таҳқиқот, дар масъалаҳои таҳлилии кори илмӣ, ҷамъоварии маъод ва таҳлили амиқи адабиёти илмӣ, таҳлил ва шарҳу тафсири маълумоти дарёфтшуда ва ба низом даровардани онҳо, коркарди мушоҳида ва таҷрибаву озмоиш бо зикри натиҷаҳои ноилшуда; муайян кардани асосҳои муназзамии омодагии омӯзгори оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим; коркард ва таҳияи амсилаи (моделӣ) омодагии омӯзгори оянда ба истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим; тариқи корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ санҷидани таъсири методикаи коркардшуда дар омодагии омӯзгори оянда ба истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим.

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот бо он асоснок карда шудааст, ки: зарурати таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим исбот карда шудааст, ки ин имкон медиҳад ба омодаسازیи касбӣ-педагогии омӯзгорони оянда бо дарназардошти он роҳандозӣ карда шудааст; тасаввурот доир ба омодаسازیи касбӣ-компютери омӯзгорони оянда ба назар гирифта шудааст; маълумот доир ба қоидаҳо ва принципҳои таълим зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим гирд оварда шудааст; дастуруламалҳои назариявӣ доир ба меъёрҳо ва дараҷаҳои омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар асоси принципҳо ва қоидаҳои таълим коркард карда шудааст.

Аҳамияти амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки аз ҷониби муаллиф методикаи ташаккули омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар асоси риояи принципҳо ва қоидаҳои таълим коркард гардидааст, ки он шартҳои муҳими муваффақият дар раванди таълим маҳсуб меёбад.

Методикаи мазкур дар омодаسازیи омӯзгорони оянда дар мактаби олий, дар системаи тақмили ихтисоси омӯзгорони мактабҳои олий ва муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мавриди истифода қарор гирифтаниш мумкин аст.

Нуктаҳои диссертатсия, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд:

1. Технология ва методикаи таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавӣ таълим дар асоси риояи принципҳо ва қоидаҳои таълим

2. Меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои дараҷаҳои омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим.

3. Тавсифномаи мундариҷавии омӯзиши омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди машғулиятҳои назариявӣ ва амалӣ.

4. Низоми омодаسازیи омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим шаклҳои гуногуни фаъол намудани онҳоро тақозо менамояд.

Тасвӣб ва татбиқи натиҷаҳои таҳқиқот. Бо маводҳои таҳқиқот муаллиф дар конференсиҳои солони илмӣ-амалии ҳайати профессору омӯзгорони Муассисаи давлатии таълимии “Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон Ғафуров” (солҳои 2015-2020), дар конференсиҳои байналмиллалӣ, дар семинарҳои илмӣ-методии кафедраҳои педагогикаи умумӣ ва методикаи таълими математика ва технологияи иттилоотии донишгоҳи мазкур баромад намудааст. Натиҷаҳои таҳқиқот дар 9 мақолаҳои илмӣ муаллиф дарҷ гардидаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, хулоса, рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат аст. Натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва амалӣ дар расмҳо, диаграммаҳо ва ҷадвалҳои инъикос карда шудааст. Матни диссертатсия 210 саҳифаро дар бар

мегирад. Руйхати адабиёти истифодашуда аз 256 номгӯй иборат мебошад.

МУНДАРИЧАИ АСОСИИ ДИССЕРТАТСИЯ.

Дар муқаддима муҳимӣ ва зарур будани мавзӯи таҳқиқот, дараҷаи омӯхта шудани муаммои таҳқиқшаванда, ҳадаф, объект, мавзӯи таҳқиқот тавсиф ёфта, вазифаҳо, методҳо ва соҳаи таҳқиқот, марҳалаҳо, пойгоҳи асосии иттилоотӣ ва озмоишии таҳқиқот муайян гардидаанд; боэътимодӣ ва асоснокии натиҷаҳои диссертатсия, навгони илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалии он, нуктаҳои барои ҷимоя пешниҳодшаванда ифода ёфтаанд.

Дар боби якум “**Асосҳои назариявии риояи принципҳо ва қоидаҳои таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим**” зарурати воқеӣ ва баланд бардоштани сифати системаи таълим, ки аз баланд бардоштани сифати ҳар як унсурҳои системаи таълим вобаста аст баррасӣ гардидааст. Яке аз унсурҳои системаи таълим ин воситаҳои таълим маҳсуб меёбад. Яке аз роҳҳои самараноки баланд бардоштани сифати таълим умуман ва сифати унсурҳои алоҳидаи он дар алоҳидагӣ аз иттилоотонии системаи таълим умуман ва иттилоотонии ҳар як унсурҳои алоҳида он дар ҷудоғонагӣ вобаста аст. Иттилоотонии воситаҳои таълим тавассути истифодаи воситаҳои техникӣ-технологии иттилоотонӣ ба амал меояд. Яке аз чунин воситаҳо-воситаҳои мултимедиавии таълим маҳсуб меёбад.

Пайдоиш ва инкишофи техника ва технологияи иттилоотӣ боис гардид, ки дар раванди таълим воситаҳои мултимедиавии таълим мавриди истифода қарор гиранд. Афзалияти дидактикӣ-равоншиносии воситаи мазкур аз он иборат аст, ки он метавонад ҳамаи сифатҳои беҳтарини дигар воситаҳои таълимро дар худ ва дар ҳамин заминаи самаранокии раванди таълимро якҷанд маротиба баланд бардорад. Дар ҳамин замина алоқаманд намудани фаъолияти узви шунавоӣ ва узви бинӯӣ тавассути омӯзонидан ва омӯзиш бо воситаҳои мултимедиавии таълим, барои тақмили раванди таълим имконияти васеъ фароҳам овард.

Самаранокии ҳар як фаъолияти инсонӣ аз риояи намудан ба принципҳо, қоидаҳо, дастуруламалҳо, талаботҳо, тавсияҳои илмӣ-методӣ, ки асоси назария ва амалияи ин ё он фаъолиятро инъикос менамояд, вобаста аст. Аз ҷумла фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ. Дар боби мазкур маҳз риояи чунин принципҳо, қоидаҳо, дастуруламалҳо, талаботҳо, тавсияҳои илмӣ-методӣ доир ба фаъолияти-таълимӣ-маърифатӣ мавриди назар гардидааст. 7 принцип ва қоидаҳои асосии раванди таълим аз лиҳози моҳият, мӯҳтаво, мундариҷаҳои асосӣ ва роҳ, тарз, усулҳои самаранокии риояи онҳо мавриди қарқарди назариявӣ ва амалӣ тавассути методи силсилабандӣ ва моделонӣ ба сомон расонида шудааст.

Ташаккули ҷаҳонбинии илмӣ ва дунёи ботинии донишҷӯён, ақл ва эҳсосоти онҳо аз он вобаста аст, ки чӣ тавр илм ва санъат ҳамчун

воситаи таълимӣ мавриди истифода қарор мегиранд. Маҳз воситаҳои мултимедиавии таълим имкон медиҳад, ки он ҳамчун воситаи тавоноии таълимӣ ва ба ҳамин васила дар ташаккули дунёи ботинӣ, сифатҳои ахлоқии муҳассилин, сифатҳои эстетикӣ онҳо ба таври бояду шояд сахмгузор бошанд.

Дар боби дуюм **“Мундариҷа ва технологияи корҳои озмоишӣ-таҷрибавӣ бо омӯзгорони оянда доир ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим”** оиди навгониҳои илмӣ-дидактикӣ, ки яке аз онҳо воситаҳои мултимедиавии таълим маҳсуб меёбад, ҳамон вақт сифати таълим ва натиҷаҳои таълимро самарабахш мегардонанд, ки агар сифати онҳо ба талаботҳои илмӣ-методӣ ҷавобгӯ бошанд, баррасӣ гардидааст. Ба ҳайси талаботҳои илмӣ-методӣ принципҳо ва қоидаҳои дидактикӣ мавриди истифода қарор мегиранд. Аммо алҳол дар назарияи таълим принципҳо ва қоидаҳои таълим бештар характери абстрактӣ доранд, онҳо новобаста аз дигар унсурҳои системаи таълим аз ҷумла, аз воситаҳои таълим мавриди назар мегарданд. Дар амалияи таълим зимни таҳияи воситаҳои таълим, аз ҷумла, воситаҳои мултимедиавии таълим қариб, ки ба инобат гирифта намешаванд. Ҳангоми раванди таълим низ на ҳамаи қоидаҳо ва принципҳо риоя карда мешаванд. Дар шароити иттилоотонии ҷомеа, аз ҷумла соҳаи маориф, бо дарназардошти шароити мазкур омодаسازی мутахассисони оянда, аз ҷумла мутахассисони ояндаи мактабҳои олии ва муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ зери назар гирифта шавад. Иттилоотонии раванди таълим тақозо менамояд, ки воситаҳои таълим низ ба талаботҳои ин раванд ҷавобгӯ бошанд.

Аз ин лиҳоз, воситаҳои мултимедиавии таълим низ истисно нест. Иттилоотонии воситаҳои таълим имкон медиҳад, ки қабул, коркард, силсилабандӣ, нигоҳдорӣ, интиқоли иттилоот тавассути технологияҳои иттилоотӣ ба дараҷаи сифатан баланд бардошта шавад. Ҳамаи ин, зимни муайян намудани мақсад, вазифаҳо, мазмун ва мундариҷаи асосии корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ ба назари эътибор гирифта шавад.

Вобаста ба ин, гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ ташкил карда шуд. Дар гурӯҳи назоратӣ омодаسازی омӯзгорони оянда ба истифодаи воситаҳои таълим тавассути технология ва методикаи муқаррарии таълим роҳандозӣ карда шуд. Ҳамагӣ дар озмоиш 150 нафар донишҷӯён иштирок намуданд. Дар гурӯҳи озмоишии омодаسازی омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои таълим, аз ҷумла воситаҳои мултимедиавии таълим тавассути методикаи таҳия кардаи мо ба роҳ монда шуд.

Гурӯҳи озмоишӣ мутахассисони ояндаи курси 4-уми ихтисосҳои математика, технология (таълими меҳнат) ва ихтисоси таҳсилоти ибтидоӣ, дар гуруҳи назоратӣ ихтисосҳои биология- химия, тарбияи ҷисмонӣ, физика интихоб карда шуд. Технологияи ва методикаи таҳия кардаи мо барои омӯзгорони оянда таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим

имкон медиҳад, ки пеш аз ҳама нақш ва мақоми воситаҳои таълим, аз ҷумла воситаҳои мултимедии таълим вобаста ба моҳият, мӯҳтаво, мазмун ва мундариҷаи асосии таълим муайян карда шавад.

Дар қорҳои озмоишӣ якҷанд принсипҳои дидактикӣ мавриди таҳқиқ қарор гирифт. Аз он ҷумла, принсипи илмӣнокӣ; принсипи алоқамандии таълим бо ҳаёт; принсипи шуурнокӣ ва ғайриинсонӣ дар таълим; принсипи аёнӣнокӣ дар таълим; принсипи системанокӣ дар таълим; принсипи дастрасӣ дар таълим; принсипи мустақамӣ дар таълим.

Принсипи илмӣнокӣ дар таълим дар таҳқиқоти мазкур ҳамчун принсипи асосӣ мавриди назар мегардад, зеро принсипи мазкур таҳкурсии назариявии таҳия ва истифодаи мултимедиавии таълимро ташкил медиҳад. Бо мутахассисони ояндаи гурӯҳи озмоишӣ доир ба риояи принсипҳои илмӣноки зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим аз рӯи ҷунун машғулият гузаронида шуд.

Принсипи алоқамандии таълим бо ҳаёт дар таҳқиқоти мазкур дар алоқамандӣ ва инъикосӣ ҳаёт дар воситаҳои мултимедиавии таълим зуҳур меёбад. Азбаски вазифаи асосии тарбия ин ба ҳаёт ва ба меҳнат омода намудани насли наврас маҳсуб меёбад, пас дар таҳқиқоти мазкур доир ба принсипи мазкур сухан оид ба ҳаёт ва меҳнати касбӣ омодаسازی омӯзгорони оянда меравад. Қорҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ бо мутахассисони ояндаи гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ доир ба риояи принсипҳо зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим натиҷаҳои назаррас додааст. Принсипи алоқамандии таълим бо ҳаёт моҳият, мазмун ва мундариҷаи асосии принсипи алоқамандии таълим бо ҳаётро шарҳ додааст.

Принсипи шуурнокӣ ва ғайриинсонӣ дар таълим. Натиҷаи ниҳой доир ба ҳар як намуди ғайриинсонӣ аз дараҷаи шуурнокӣ ва ғайриинсонии субъекти ғайриинсонӣ вобаста аст. Бояд таваҷҷуҳ дод, ки принсипи шуурнокӣ ва ғайриинсонӣ бо дигар принсипҳо, алоқасиҷ бо принсипҳои илмӣнокӣ ва алоқамандии таълим бо ҳаёт алоқаманд аст. Зеро зимни риояи принсипи мазкур дониш, маҳорат ва малақаҳои илмӣ-методии таҳиягар, таълимдиҳанда таълимгиранда нақш ва мақоми муҳимро мебозад. Дониш, маҳорат, малақаҳои илмӣ-ҳаётӣ зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим ҳамчун асоси рафтори бошуурокаи таҳиягар, таълимдиҳанда ва таълимгиранда мегарданд. Фикрҳои илмӣ-ҳаётӣ зимни таҳияи слайдҳо асоси муносибати бошуурокаи таҳиягарро ташкил медиҳанд.

Принсипи аёнӣнокии таълим. Вобаста ба омодаسازی омӯзгорони оянда дар гурӯҳи озмоишӣ нисбати риояи принсипи аёнӣнокӣ дар таълим як қатор ҷорабиниҳои илмӣ-методӣ ташкил ва гузаронида шуд. Ин пеш аз ҳама шинос намудани омӯзгорони оянда бо таърихи пайдоиш ва инкишофи истифодабарии аёнӣнокӣ дар таълим мебошад. Зеро таърихи пайдоиш ва инкишофи принсипи мазкурро

надониста, алҳол роҳҳои самараноки истифодаи онро дар раванди таълим, таҳияи аёниятҳоро, роҳҳои самараноки риояи онро муайян намудан мушкул аст. Аҳамияти амалии принсипи мазкурро надониста онро мавриди риоя қарор додан кӯшиши беҳуда аст.

Принсипи системанокӣ дар таълим. Алҳол дар соҳаи илм ва маориф истифодаи муносибати системанокӣ яке аз самтҳои муҳими беҳтар намудани сифати навгонҳои илмӣ ва сифати раванди таълиму тарбия маҳсуб меёбад. Аз ҷониби дигар иттилоотони соҳаҳои илм ва маорифро бидуни риояи принсипи системанокӣ пай дар пай тасаввур кардан имконнопазир аст. Аз ин лиҳоз риояи принсипи мазкур зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим аҳамияти маҳсуси илмию-методиро касб менамояд. Барои ҳамин ҳам дар гурӯҳи озмоишӣ корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ бо назардошти ана ҳамин талабот ташкил ва гузаронида шуд.

Дар ин замина пеш аз ҳама фаҳмондадихӣ аҳамият ва зарурати воқеӣ риояи принсипи мазкур барои ҳаллу фасли вазифаи таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим, сипас ёддихӣ ва машқи системанок таҳия намудани воситаҳои мултимедиавии таълим, ва дар охир ёддихӣ ва машқи системанок ва пай дар ҳам мавриди омӯзонидан ва омӯзиш қарор додани воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим дар гурӯҳи озмоишӣ роҳандозӣ карда шуд.

Принсипи дастрасӣ дар таълим. Дар гурӯҳи озмоишӣ доир ба риояи принсипи мазкур зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим корҳои зерин анҷом дода шуд. Пеш аз ҳама ба фаҳмондадихӣ аҳамияти назариявӣ ва амалии принсипи мазкур, нишон додан ва исбот намудани зарурати воқеӣ риояи принсипи мазкур зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим. Дар ҳамин заминаи назариявӣ ёддихӣ-машқ-назорати истифодаи технология ва методикаи моделии таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим ташкил ва гузаронида шуд. Бояд тазаққур дод, ки ҳамаи принсипҳои дидактикӣ бо ҳам алоқамандии бевосита ва бавоситаро доро мебошанд ва онҳо на дар алоҳидагӣ, балки дар ягонагии динамикӣ ва алоқамандии байниҳамдигарӣ бояд зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим мавриди истифода қарор гиранд.

Принсипи мустаҳкамӣ. Доир ба риояи принсипи мазкур дар гурӯҳи озмоишӣ корҳои фаҳмондадихӣ доир ба зарурати воқеи ва аҳамияти риоя намудан ба қоидаҳо, талаботҳо, тавсияҳо, дастуруламалҳои принсипи мазкур, ҳамчунин тавассути методҳои ёддихӣ, машқ, назорати риояи принсипи мазкур замни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим ташкил ва гузаронида шуд. Дониш, маҳорат, малака аз ҷониби таълимгиранда барои он азҳуд карда мешавад, ки дар ҳаёти оянда мавриди истифода қарор дода шавад. Ин ҳам ба маълумоти умумӣ ва ҳам ба маълумоти касби-меҳнатӣ дахл

дорад. Агар ин дониш, маҳорат ва малакаҳо мустаҳкам азхуд карда нашаванд, онҳо қадру қиммат ва эътибори худро гум мекунанд. Аз ин рӯ онҳо бояд мустаҳкам азхуд карда шаванд.

Дар рафти таҳқиқот дарҷаи баланд, миёна ва пасти принципҳо муайян карда шуда, мутахассисони ояндае, ки ба ин гурӯҳ дохил мешаванд зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим доир ба риояи принципҳо ва қоидаҳои дар боло мавриди назар намуда мустақилият ва эҷодкорӣ намоиш медиҳанд. Зеро онҳо моҳият, мазмун, мӯҳтаво, мундариҷаи асосии принципҳо ва қонунҳои мазкурро пурра азхуд намуда, дар асоси он технологияи таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълимро дар амал мавриди истифода қарор дода метавонанд. Сабаби объективи ӯҳдабарои касбӣ-меҳнатии онҳо, ки аз салоҳиятнокии баланди касбӣ-меҳнатӣ ва саводнокии баланди технологӣ-компютери онҳо шаҳодат медиҳад, ки он аст, ки онҳо ҳар як принципро аз лиҳози азхудкунӣ ва дар амал тадбиқкунӣ ба муносибати системанокӣ, яъне силсилабандӣ такя намудан аст, яъне ҳар як принцип ва қоидаҳои дар боло зикргардидаро чун як система, як силсила мавриди назар ва мавриди дар амал баррасӣ намудан қарор дода метавонанд.

Муносибати силсилабандӣ намуда тавонистани иттилооти таълимӣ ва илмӣ-методӣ яке аз талаботҳои асосии иттилоотони раванди таълим маҳсуб меёбад. Барои ҳамин ҳам силсилабандӣ намуда тавонистани иттилооти-таълимӣ яке аз талаботҳои касбӣ - меҳнатӣ маҳсуб меёбад, ки гурӯҳи мазкури омӯзгорони оянда зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар амал тадбиқ намуда метавонанд.

Дарҷаи миёна. Мутахассисони ояндаи гурӯҳи мазкур зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим қисман мустақил ва қисман эҷодкорона фаъолият бурда метавонанд. Онҳо асосан ба моҳият, мӯҳтаво, мундариҷаи асосии принципҳо ва қоидаҳои дар боло зикргардида бошуурона ва фаъолона сарфаҳм мераванд, аммо дар як вақт ба баъзе нофаҳмиҳо роҳ медиҳанд. Аз ин рӯ қисме аз мавзӯҳои мураккаб барои онҳо аз ҷиҳати технологияи дар амал тадбиқкунӣ дастнорас боқӣ мемонанд.

Муносибати системанокӣ, силсилабандии иттилоотии таълимиро зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим қисман амалӣ карда метавонанд. Зеро танҳо дониш, маҳорат ва малакаҳои ба системаи ин ё он принцип дахлдорро қисман сарфаҳм мераванд ва қисман амалӣ карда метавонанд. Аз болои салоҳиятнокии ва саводнокии касбӣ-меҳнатӣ ва компютери онҳо зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим доир ба риояи принципҳо ва қоидаҳои дар боло зикргардида боз ҳам чуқуртар ва васеътар қор кардан лозим аст.

Дарҷаи паст. Ба донишҷӯёни гурӯҳи мазкур зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим хусусиятҳо ва сифатҳои мустақилият, эҷодкорӣ ва фаъолнокӣ хос нест.

Онҳо ба принципҳо ва қоидаҳои дар боло зикргардида зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим танҳо бо роҳбарии омӯзгор ва рӯякӣ риоя карда наметавонанд. Аз ин лиҳоз онҳо ҳар як принцип ва қоидаҳои дар боло зикргардида ҳамчун як силсилаи томи иборат аз унсурҳои бо ҳам пайваст мавриди назар карда наметавонанд, ки ин яке аз сабабҳои пурра риоя карда натавонистани онҳо ба ин принципҳо ва қоидаҳои дар боло зикргардида мебошад. Ҳамчунин онҳо ҳатто дар асоси маводҳои мавзӯҳои содда ҳам мустақилона ба принципҳо ва қоидаҳои зикргардида риоя намуда воситаҳои мултимедиавии таълим таҳия карда наметавонанд.

Дар асоси ҷадвалҳои ҷудоғонаи риояи принципҳои дидактикӣ зимни таҳияи воситаҳои мултимедиавии таълим дар гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ ҷадвали ҷамъбастиро тартиб додан мумкин аст.

ДАРАҶА	Гурӯҳҳо ва фарқият	ПРИНЦИПҲО							Ҳамагӣ	Ба ҳисоби миёна
		А	Б	В	Г	Д	Е	Ҷ		
Баланд	Назоратӣ	0,4%	0,9%	0,11%	0,13%	0,5%	0,17%	0,12%	0,71%	0,10%
	Озмоишӣ	0,21%	0,25%	0,27%	0,29%	0,30%	0,23%	0,23%	0,198%	0,28%
	Фарқият	+0,17%	+0,16%	+0,16%	+0,16%	0,25%	0,06%	0,11%	0,127%	0,18%
Миёна	Назоратӣ	0,8%	0,12%	0,16%	0,18%	0,21%	0,23%	0,18%	0,116%	0,169%
	Озмоишӣ	0,52%	0,62%	0,63%	0,51%	0,51%	0,60%	0,61%	0,400%	0,57%
	Фарқият	0,44%	0,50%	0,47%	0,33%	0,30%	0,37%	0,43%	+0,284%	+0,40%
Паст	Назоратӣ	0,88%	0,79%	0,73%	0,65%	0,74%	0,60%	0,70%	0,513%	0,73%
	Озмоишӣ	0,27%	0,13%	0,10%	0,20%	0,19%	0,17%	0,16%	0,122%	0,17%
	Фарқият	0,61%	0,66%	0,63%	0,49%	0,55%	0,43%	0,54%	-0,391%	-0,55%

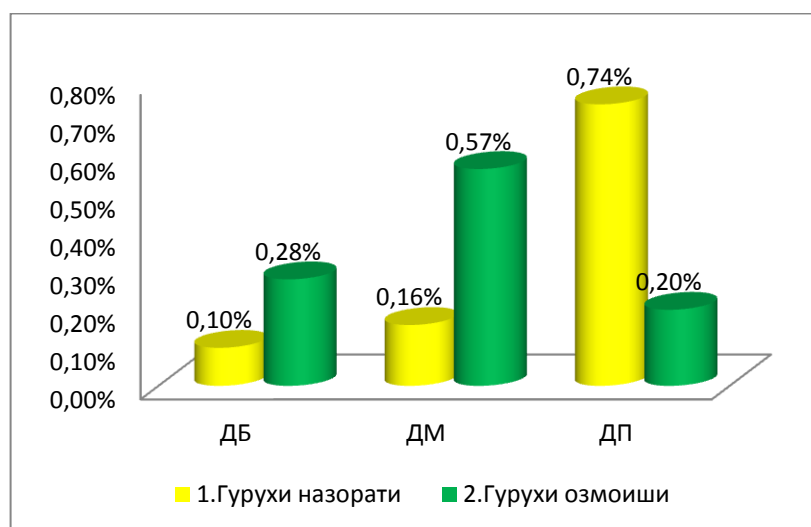
Ҷадвали №1. Сатҳи истифода ва таҳияи воситаҳои мултимедиавии таълим дар гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ (то озмоишӣ)

Дар асоси ҷадвалҳои ҷудоғонаи риояи принципҳои дидактикӣ зимни истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим дар гурӯҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ ҷадвали ҷамъбастиро тартиб дода шуда, дар озмоишӣ навбатӣ танҳо фарқияти байни гурӯҳҳои озмоишӣ ва назоратӣ, ки ба ҳар як принципҳои дар боло зикргардида, таҳлил карда шуда, оварда шудааст.

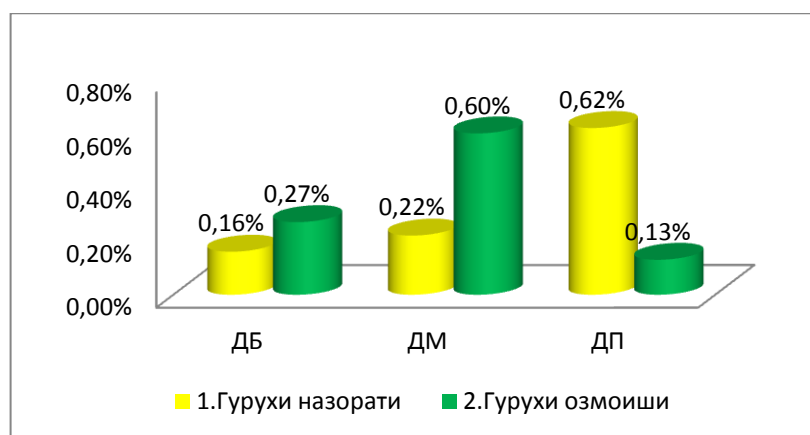
ДАРАҶА	Гуруҳҳо ва фарқият	ПРИНЦИПҲО							хамагӣ	Ба хисоби миёна
		А	Б	В	Г	Д	Е	Ҷ		
Баланд	Назоратӣ	0,16%	0,11%	0,13%	0,16%	0,22%	0,25%	0,15%	0,118%	0,16%
	Озмоишӣ	0,24%	0,28%	0,23%	0,28%	0,32%	0,29%	0,28%	0,192%	0,27%
	Фарқият	0,8%	0,17%	0,10%	0,12%	0,10%	0,4%	0,13%	+0,74%	0,10%
Миёна	Назоратӣ	0,18%	0,17%	0,19%	0,19%	0,28%	0,34%	0,23%	0,158%	0,22%
	Озмоишӣ	0,65%	0,66%	0,64%	0,62%	0,56%	0,58%	0,52%	0,423%	0,60%
	Фарқият	0,47%	0,49%	0,45%	0,43%	0,28%	0,24%	0,29%	+0,265%	+0,57%
Паст	Назоратӣ	0,66%	0,72%	0,68%	0,65%	0,50%	0,41%	0,62%	0,424%	0,60%
	Озмоишӣ	0,11%	0,6%	0,13%	0,10%	0,12%	0,13%	0,20%	0,85%	0,12%
	Фарқият	0,55%	0,66%	0,55%	0,55%	0,38%	0,28%	0,42%	-0,339%	-0,48%

Ҷадвали №2. Сатҳи истифода ва таҳияи воситаҳои мултимедии таълим дар гуруҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ (баъди озмоиш)

Аломатҳои шартӣ: А-принсипи илмиятноқӣ;
 Б-принсипи алоқамандии таълим бо ҳаёт;
 В-принсипи шуурноқӣ ва ғаъолноқӣ дар таълим;
 Г-принсипи аёниятноқӣ дар таълим;
 Д-принсипи системаноқӣ дар таълим;
 Е-принсипи дастрасӣ дар таълим;
 Ж-принсипи мустаҳкамӣ дар таълим.

Расми 3. Диаграммаи қорҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ мултимедиавии таълим дар гуруҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ (пеш аз таҷриба)

Расми 4. Диаграммаи корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ (нас аз таҷриба)

Аломатҳои шартӣ: ДБ-Дараҷаи баланд;

ДМ-Дараҷаи миёна;

ДП-Дараҷаи паст;

1-Гуруҳи назоратӣ;

2-Гуруҳи озмоишӣ.

Ҳамин тавр, таҳлили натиҷаҳои корҳои озмоишӣ-таҷрибавӣ дар гуруҳҳои назоратӣ ва озмоишӣ нишон медиҳад, ки технология ва методикаи таҳия кардаи мо ва қоидаҳои зикргардида зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим назар ба воситаҳои анъанавӣ арзиши баланди илмӣ-методиро доро мебошад ва онҳоро барои истифода дар амалияи омодаسازی омӯзгорони оянда мавриди истифода қарор додан мумкин аст.

ХУЛОСА

Дар шароити ҷаҳонишавӣ ва истиқлолияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди ҷомеа боз ҳам аз самаранокии ягонагии диалектикӣ, боҳамалоқамандӣ ва аз ҳам вобастагии унсурҳои системаи «илм-маориф-истеҳсолот» сарчашма мегирад. Инчунин иттилоотонии ҷомеа тақозо менамояд, ки субъектҳои фаъолияти «илм-маориф-истеҳсолот» аз лиҳози саводнокӣ, салоҳиятнокии касбӣ-меҳнатӣ, саводнокӣ ва салоҳиятнокии компютерӣ ба дараҷаи баланди илмӣ-методӣ бароянд. Барои ноил гардидан ба нишондиҳандаҳои баланди касбӣ-меҳнатӣ дар соҳаҳои «илм-маориф-истеҳсолот» шарт ва зарур аст, ки навгониҳои нав ба нави техникӣ-технологӣ ворид карда шаванд. Сифат ва нишондиҳандаҳои натиҷаи маҳсули фаъолияти касбӣ-меҳнатӣ аз воситаҳои фаъолияти касбӣ-меҳнатӣ ва компютериҳои субъектҳои фаъолият вобаста аст. Дар шароити иттилоотонии соҳаи маориф ва таҳсилот истифодаи воситаҳои нав ба нави техникӣ-технологӣ тақозои давру замон аст. Аз ҷумла, дар раванди таълим ҷӣ дар мактаби оӣ ва ҷӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим аҳамияти махсуси илмӣ-методӣ касб менамояд. Аммо мушоҳидаҳо ва таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки алҳол омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим ба дараҷаи кофӣ омода нестанд. Дар

адабиёти илмӣ-методӣ низ муаммои мазкур ба дараҷаи лозимӣ мавриди баррасӣ қарор нагирифтааст.

Имрӯз барои омӯзгорони оянда ниҳоят муҳим аст, ки онҳо на танҳо бо оmodасозии фаъолияти касбӣ-меҳнатӣ саруқор дошта бошанд, балки боз мустақилона ва эҷодкорона бо назардошти махсусиятҳои фаъолияти касбӣ-меҳнатии худ ва талаботи касбӣ-меҳнатӣ воситаҳои техникӣ-технологии иттилоотӣ таҳия карда тавонанд. Инро иттилоотонии фаъолияти касбӣ-меҳнатӣ тақозо менамояд. Аз ҳамин лиҳоз оmodасозии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим яке аз муаммоҳои мубрами илми педагогикаи муосир маҳсуб меёбад.

Тавсия ва пешниҳод

Ба ҳамин тариқ, дар натиҷаи таҳқиқи назариявии муаммои интихоби роҳ, тарз, усулҳои самараноки риояи принципҳо ва қоидаҳои таълим зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим аз ҷониби омӯзгорони оянда ва оmodасозии онҳо ба фаъолияти касбӣ-омӯзгорӣ ва ташкилу гузаронидани корҳои озмоишӣ-таҷрибаӣ вобаста ба ин чунин пешниҳод ва тавсияҳо қоркард шудааст:

1. Омӯзгорони оянда бояд аз ўҳдаи таҳияи ҳам воситаҳои содда ва ҳам мураккаби таълимӣ баромаданашон лозим аст, ки ин талаботи замони муосири иттилоотонии раванди таълим маҳсуб меёбад.

2. Таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим ба риояи принципҳо ва қоидаҳои таълим, истифодаи методҳои таълим зимни таҳияи воситаҳои мултимедиавии таълим ва зимни муаррифии воситаҳои мултимедиавии таълим тайёр карда шаванд.

3. Дарк намудани мақсад ва вазифаҳои таълимӣ, интихоби мундариҷаи таълим, дар асоси он таҳия намудани воситаҳои таълим, риояи принципҳои таълим, интихоби методҳо ва шаклҳои таълим, сониян зина ба зина, қадам ба қадам, пай дар пай мустақилона ва эҷодкорона ба амал меояд, ки ҳамаи ин дар маҷмӯъ ба бошуурона ва фаъолон оmodасозии касбӣ-омӯзгории мутахассисони оянда, аз ҷумла ба бошуурона ва фаъолон ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим низ мусоидат менамояд.

4. Дар шароити иттилоотонии соҳаи маориф-таҳсилот-раванди таълим талабот нисбат ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим аз ҷиҳати илмию-методӣ боз ҳам пурзӯр гардад.

5. Афзалият ва арзиши илмӣ-методии воситаҳои мултимедиавии таълим назар ба дигар воситаҳои таълим баланд буда, онҳо имкон медиҳанд, ки маводи таълимӣ васеъ ва чуқур азхуд карда шаванд.

6. Барои оmodасозии омӯзгорони оянда бояд соатҳои маҳсус оид ба шиносӣ ва омӯзиши таҷрибаи омӯзгорони навовари равияи педагогикаи ҳамкорӣ пешбинӣ карда шавад ва бо моҳият, мазмун мундариҷаи асосии

принсипҳо ва қоидаҳои таълим, ягонагии диалектикӣ, боҳамалоқамандии мақсад, вазифаҳо, мундариҷа, воситаҳо, принсипҳо, методҳо ва шаклҳои ташкили таълим васеъ ва чуқур шинос карда шаванд.

7. Барои шунавандагони курсҳои тақмили ихтисоси кормандони соҳаи маориф соатҳои махсус оид ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим ҷудо карда шаванд.

8. Ташаккули сифатан баланди омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим бо ягонагии омодагии назариявӣ ва амалии онҳо алоқаманд аст.

МАЗМУНИ АСОСИИ ТАҲҚИҚИ ДИССЕРТАТСИОНӢ ДАР МАҚОЛАҲОИ ЗЕРИН ИНЪИКОС ЁФТААНД:

I. Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиякардаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд:

- [1-М] Собитов М.Ш. Зарурати риоя намудан ба принсипҳои дидактикӣ ҳангоми таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим. // Маҷаллаи илмии паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ, Нашрияти Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни. №1(1), 2020 ISSN 2708-5759. - С.271-275 Душанбе-2020.
- [2-М] Собитов М.Ш. Истифодаи эҷодкоронаи таҷрибаи таҳияи сигналҳои тақягоҳӣ ҳангоми тарҳрезии воситаҳои мултимедиавии таълим. // Маҷаллаи илмии "Номаи Донишгоҳ" Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ №2(63), 2020 ISSN 2077-4990 - С.204-209, Хучанд-2020.
- [3-М] Собитов М.Ш. Доир ба роҳҳои самараноки риоя намудан ба қоидаҳои дидактикӣ ҳангоми таҳияи воситаҳои мултимедиавии таълим. // Маҷаллаи илмии паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ, Нашрияти Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни. №2(2), 2020 ISSN 2708-5759. - С.260-264 Душанбе-2020.
- [4-М] Собитов М.Ш. Баъзе махсусусиятҳои таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим // Маҷаллаи илмии паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Нашрияти маркази таъбу нашр, баргардон ва тарҷума. №4, 2020 ISSN 2074-1847. - С.227-232 Душанбе-2020.

II. Мақолаҳои илмие, ки дар нашрияҳои дигар ҷоп шудаанд:

- [5-М] Собитов М.Ш., Абдулақимова Ҷ.А. Асосҳои меъёрии истифодаи таъминоти барномавӣ дар раванди таълими илмҳои дақиқ. // Маводи конференсияи дуҷуми байналмиллалӣ илми-амалии "Проблемаҳои муосири таҳсилоти математикӣ, физикӣ ва информатикӣ дар мактабҳои миёнаи олии Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни. Академияи

тахсилоти Тоҷикистон 21-22 сентябри 2019с. - С.440-442. Нашрияти Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни. Душанбе-2019.

- [6-М] Собитов М.Ш. Технология использования мультимедийных средств обучения в системе кредитного образования. // Маводи конфронси илмӣ-амалии вилояти «Масъалаҳои инкишофи қобилиятҳои маърифатии кӯдакон». 10-12 декабри 2019 - С.451-457 Хучанд-2019. Матбааи «Саломат бошед».
- [7-М] Собитов М.Ш., Файзуллоев Б. Замонавӣ таълимда ноанъанавӣ дарсларнинг ӯрни. // Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 75-летию со дня рождения ученого Республики Узбекистан, академика Бахтиёра Назарова. 16-19 сентябри 2020 Тошканд-2020 Нашриёти "ТАФАККУР" - С.719-724.
- [8-М] Собитов М.Ш. Моҳияти мултимедия ва таърихи рушди он. // Маводи конференсияи илмӣ-анъанавӣ устодон, олимони ҷавон, магистрантону донишҷӯён бахшида ба "30-солагии истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон", 14-21 апрели соли 2020 Нашриёти «Нури маърифат» Хучанд-2020 - С.5-11.
- [9-М] Собитов М.Ш., Сатторов Ғ.А. Истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар синфҳои ибтидоӣ. // Маҷмӯаи мақолаҳои илмӣ устодон, олимони ҷавон, докторантон ва магистрантон. Муаммоҳои омӯзиши фанҳои табиӣю риёзӣ ва истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълим. Нашриёти «Меъроҷ» Хучанд-2020 - С.120-125.

**УДК 373.01
ББК 74.204
С 67**

На правах рукописи

СОБИТОВ МАЗБУТ ШАВКАТОВИЧ

**ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ
МУЛЬТИМЕДИЙНЫХ СРЕДСТВ ОБУЧЕНИЯ ПРИ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЕ
ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН**

13.00.01- Общая педагогика, история педагогики и образования
(педагогические науки)

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
диссертации на соискание ученой степени
кандидата педагогических наук

ХУДЖАНД – 2021

Диссертация выполнена на кафедре общей педагогики ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Бабаджана Гафурова».

Научный руководитель:	Исломов Озод Азимович – доктор педагогических наук, профессор кафедры черчения, начертательной геометрии и методики преподавания специальных дисциплин ГОУ “ХГУ им.ак.Б.Гафурова”.
Официальные оппоненты:	Шохиён Нуралӣ Набот – Доктор педагогических наук, профессор, ректор Дангаринского государственного университета.
	Туев Шохин Шоевич -Кандидат педагогических наук, заведующий кафедрой высшей математики и информатики Горно-металлургического института Таджикистана.
Ведущая организация:	Таджикский педагогический институт в г.Пенджикенте

Защита состоится «_____» _____ 2021года в _____ часов на заседании диссертационного совета 6D.KOA-027 при Государственном образовательном учреждении «Худжандский государственный университет имени академика Б.Гафурова», (Республика Таджикистан, 735700, г.Худжанд, проезд Мавлонбекова 1).

С диссертацией можно ознакомиться в центральной библиотеке ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафурова» и на сайте www.hgu.tj

Автореферат разослан «_____» _____ 2021 года.

**Учёный секретарь
диссертационного совета, кандидат
педагогических наук, доцент**

Бобоева С.Б.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Актуальность темы исследования. Перспективное социально-экономическое развитие общества в значительной степени определяется оптимальным и эффективным построением образовательной системы. Это диктует использование новейших информационных технологий в сфере образования и применения новых технико-технологических средств в процессе обучения, что в целом, зависит от компьютеризации как средних, так и высших образовательных учреждений. Интеграция науки и производства на основе использования новейших информационных технологий требует интенсивной информатизации образовательной системы, подготовки специалистов с высоким уровнем компьютерной грамотности и компетентности, обладающих творческими и технико-технологическими способностями. Это является одной из первостепенных задач высших образовательных учреждений, в том числе, педагогических.

Основоположник мира и национального единства, Лидер нации, Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон в своем Послании к Маджлиси Оли Республики Таджикистан подчеркивает, что «Будущее страны зависит от деятельности учителей и развития общества науки и образования».

Правительством Республики Таджикистан используются все возможности для развития науки и образования как приоритетных линий социальной политики, и в этом плане особое внимание уделяется развитию технических и естественных наук, предпринимаются необходимые меры по повышению уровня и качества обучения, внедрению и расширению границ применения информационно-коммуникативных технологий, в том числе, интернета в системе образования, обеспечению продуктивности деятельности учителей и усовершенствования их педагогических навыков.

При этом следует учитывать важный момент: в современном мире высоких результатов смогут достичь лишь те страны, которые проявляют особое внимание к повышению уровня образованности в обществе и широко внедряют в практику новые технологии и технику, ибо общество с высоким уровнем образованности граждан не поддается эмоциональному поведению и провокациям. Президент Республики Таджикистан, Лидер нации, уважаемый Эмомали Рахмон в 2014 году акцентировал внимание на этом вопросе. Он подчеркнул, что «В дальнейшем учреждениям высшего профессионального образования необходимо будет обеспечить широкое применение информационно-коммуникационных технологий в учебном процессе, внимательно изучить международный опыт, привести учебные планы и программы в соответствие с потребностями внутреннего и мирового рынка труда и образования, до 2020 года завершить переход на мировые образовательные стандарты»

Повышение качества и эффективности обучения в вузах гарантирует повышение качества и эффективности обучения в средних общеобразовательных учреждениях в будущем, ибо учитель средней школы считается одним из ключевых фигур в реализации процесса информатизации жизни общества. Качество и результативность учебной деятельности во многом зависит от качества и эффективности средств обучения. В настоящее время система образования во всем мире сталкивается с необходимостью использования новых информационных технологий. Чтобы весь этот потенциал был реализован, учителя должны быть достаточно квалифицированными и компетентными в области информационных технологий. Это касается учебно-познавательной деятельности как вуза, так и средней общеобразовательной школы.

Изучение и анализ теоретических источников показывает, что указанные противоречия не нашли своего решения в осуществленных ранее исследованиях и монографиях. В этой связи, проблема выявления специфики формирования готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения при условии соблюдения правил и принципов обучения остается неразрешенной.

Степень изученности научной проблемы и теоретико-методологическая база исследования. Информатизация жизни общества посредством обеспечения массовой компьютерной грамотности и компетентности, необходимость и важность этого процесса исследуются в работах Б.С. Гершунского, В.М. Заворикина, А.П. Ершова, Г.Б. Кочеткова, Е.И. Машбица, и др.

Проблемы повышения качества и эффективности обучения посвящены исследования Ю.К. Бабанского, В.И. Загвязинского, В.В. Краевского, И.Я. Лернера, В.В. Серикова, В.А. Сластенина, М.Н. Скаткина, И.М. Осмоловской, И.П. Подласого и др.

В исследованиях М.Б. Алексеевой, Б. Андерсона, С.Н. Балан, А.И. Башмакова, В.П. Беспалько, Ю.С. Брауна, К. Бринка, С.Г. Григорьева, В.В. Грипсикуна, В.С. Зайцева, Г. Кирмайера, Г.М. Коджаспирова, Т.Г. Кудряшовой, О.Г. Левиной, В.Г. Мануйлова, А.В. Могилева, О.В. Овчарова, А.В. Осина, К.В. Петрова, А.Г. Рейна, И.В. Роберта, Г.К. Селевко, О.Г. Смоляниновой, О.В. Шликовой, и др. раскрывается роль и место мультимедийных средств обучения.

Вопросы составления опорных пунктов и опорных плакатов в качестве эффективных средств обучения исследуются в работах В.Ф. Шаталова, С.Д. Шевченко, С.Н. Лысенковой, Л.С. Фридмана, Л.Я. Зориной и др.

В решение задач повышения эффективности обучения в средних школах и вузах достойный вклад внесли таджикские ученые И.Х. Каримова, М.т.Лутфуллоев, А. Миралиев, Ф. Шарифзода, Ш. Шаропов и др. Некоторые теоретические и практические вопросы компьютерного обучения исследованы в работах Х. Ахмедова, Ф. Алиевой, Х. Джураевой, И. Икромовой, Ф. Камилова и Н. Махмонова.

Таджикские ученые осуществили исследовательские работы по вопросам внедрения информационно-коммуникативных средств в процессе обучения. В этом плане, можно упомянуть исследования Ф.Ф. Шарипова «Педагогические особенности формирования информационной культуры студентов в освоении курса информатики» (2008), С.О.Латипова «Педагогические условия формирования информационной компетентности студентов вуза в условиях кредитной системы образования» (2011), О.В. Джураевой «Педагогические условия использования средств информационно-коммуникативных технологий при обучении русского языка в вузе» (2012), Х.Ю. Джураевой «Пути применения дидактических принципов при компьютерном обучении в школах Республики Таджикистан» (2007).

Научные работы А.Р. Мирзоева - «Дидактические основы подготовки студентов вузов Таджикистана в использовании информационно-коммуникативных технологий» (2015) и И.И.Олимова «Проблема формирования и подготовки студентов к компьютерному образованию» (2004) созвучны нашему исследованию, однако упомянутые ученые осуществили свои исследования в рамках общих проблем информатизации высших профессиональных образовательных учреждений, что отличает их от рассматриваемой нами проблемы с научно-методической точки зрения.

Использование компьютерных технологий при обучении графических дисциплин послужило темой для ряда диссертаций за рубежом: гуманизм в обучении компьютерной графики для учащихся графическо-художественных классов (Северова Т.С., 2014), о дидактических условиях использования компьютерной графики (Кондратова В.В., 2005), моделирование компьютерной графики как способ формирования графической культуры школьников (Беженарь Ю.П., 2008).

Методика преподавания графических дисциплин в Республике Таджикистан рассматривается в исследованиях О.А. Исломова, С. Олова, К. Джураева, Т.К. Джураева, А. Дададжонова, которые также являются авторами учебников. С.М. Юсупов осуществляя исследование на тему «Формирование графической культуры студентов высших технических учебных заведений на основе графических дисциплин» (на примере подготовки инженеров горного дела) (2019), в некоторых разделах уделяет внимание также и проблеме использования компьютерных средств. По той причине, что направление изучения и учебные программы специальностей технических и педагогических вузов отличаются друг от друга, можно утверждать, что в педвузах данная проблема остается неисследованной и требует особого внимания ученых соответствующей области.

Новые социально-экономические условия, обусловленные, с одной стороны глобализацией, с другой - независимостью Республики Таджикистан, требуют всестороннего и глубокого рассмотрения проблемы подготовки подрастающего поколения к жизни и труду. В условиях

информатизации жизни общества, роста потребности в компьютерной грамотности и компетентности необходимо осуществить интенсификацию компьютерного обучения, улучшить обучение посредством повышения качества технико-технологических средств, в особенности, мультимедийных. Однако анализ исследовательских работ, наблюдение и анализ обучения в высших и средних образовательных учреждениях показывает, что при составлении средств обучения в целом, и в особенности, компьютерных, допускаются целый ряд недочетов и ошибок, что свидетельствует о существовании противоречия между социальным требованием к компьютерным средствам обучения, с одной стороны, и состоянием теории и практики применения компьютерных, в том числе, мультимедийных средств обучения - с другой.

Как показывает анализ, при составлении средств обучения, в особенности, мультимедийных, не соблюдаются соответствующие правила и принципы, что отражается на их качестве. И хотя учеными достаточно всесторонне и глубоко разработаны темы «Принципы обучения» и «Средства обучения», их взаимосвязь до сих пор не становилась объектом рассмотрения, ибо если принципы обучения игнорируются авторами и составителями средств обучения, они не применяются на начальной ступени обучения. Это в свою очередь, существенно затрудняет соблюдение учителями принципов обучения. Исправление данных теоретических и практических недочетов становится возможным, если разработать, с одной стороны, модель принципов обучения, в которой отражается сущность и основное содержание каждого принципа, а с другой - технологию соблюдения этих принципов при составлении средств обучения, в том числе, и мультимедийных.

Таким образом, проблема готовности будущих учителей к соблюдению принципов и правил обучения при составлении средств обучения, в том числе, мультимедийных, обусловлена следующими факторами:

1. Социальное требование - в современных условиях высшей и средней школе требуются учителя, которые на основе правил и принципов обучения умеют составлять различные средства обучения, в том числе, и мультимедийные средства, а в процессе обучения следуют этим правилам и принципам.

2. Недостаточность теоретической разработанности данной проблемы в педагогической науке, а также необходимость усовершенствования процесса подготовки будущих учителей к составлению и использованию различных средств обучения, в том числе, и мультимедийных.

Таким образом, обнаруживается **противоречие** между необходимостью формирования исследуемой готовности и отсутствием обоснованных научных рекомендаций по организации данного процесса. Это позволяет сформулировать проблему следующим образом: при каких условиях формирование готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств будет эффективным, если этот

процесс рассматривать и построить на основе соблюдения правил и принципов обучения? Недостаточная разработанность этой проблемы в педагогической науке определяет актуальность и выбор темы исследования: «Подготовка будущих учителей к использованию мультимедийных средств обучения при кредитной системе обучения в высших учебных заведениях Республики Таджикистан».

Цель исследования: теоретическое обоснование и разработка содержания и технологии подготовки будущих учителей к использованию мультимедийных средств обучения при кредитной системе обучения в высших учебных заведениях.

Объект исследования: учебно-воспитательная деятельность вузов по профессиональной подготовке будущих учителей.

Предмет исследования: процесс и педагогические условия подготовки будущих учителей к использованию мультимедийных средств обучения при кредитной системе обучения в вузах.

Задачи исследования:

- теоретически обосновать и определить сущность понятия готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения на основе соблюдения принципов и правил обучения;
- уточнение понятия «мультимедийные средства обучения»;
- раскрыть критерии, показатели и уровни формирования готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения на основе соблюдения принципов и правил обучения;
- определить условия эффективного формирования готовности будущих учителей к использованию мультимедийных средств обучения;
- разработать и апробировать модель и технологию формирования готовности будущих учителей к использованию мультимедийных средств обучения.

Рабочая гипотеза исследования: формирование готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения на основе соблюдения принципов и правил обучения будет эффективным: -если будущие учителя овладеют глубокой и всесторонней информацией о сущности, содержании принципов и правил обучения, в том числе, при использовании мультимедийных средств обучения; - усвоят технологию соблюдения этих принципов и правил при составлении мультимедийных средств обучения, ибо соблюдение принципов и правил при составлении и применении мультимедийных средств определяют научно-методические основы их составления и использования в процессе обучения.

Методологическую и теоретическую основу исследования составляют философские положения о взаимосвязи и взаимообусловленности педагогических явлений, диалектической логики в изучении проблемы в динамике, личностно-ориентированный, гносеологический, стохастический подходы, а также теория личности, фундаментальные труды в области моделирования педагогических явлений.

Методы исследования представлены: теоретическим анализом научно-философских, социологических и психолого-педагогических материалов в области исследуемой проблемы; исследованием действующих документов, опытом работы и инновационной педагогической деятельностью; системным и сопоставительным анализом; классификацией, систематизацией и интерпретацией (необходимым для темы обозначением) полученных сведений; опытно-экспериментальной работой; математическими методами обработки достигнутых результатов; методами, адекватными моделированию и характеристике развивающихся систем.

Область исследования: содержание работы соответствует паспорту специальности 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования (педагогические науки).

Этапы исследования. Исследование проводилась в трех взаимосвязанных этапах.

Первый этап (2014-2016гг.) охватывал теоретический анализ проблемы на основе изучения философской, психолого-педагогической литературы; уточнение задач, и методологии исследования, сбор материалов по теме исследования.

Второй этап (2016-2018гг.) включал продолжение работы по сбору научно-методических материалов с целью уточнения основных понятий исследования; разработку модели технологии составления и использования мультимедийных средств обучения на основе правил и принципов обучения. На данном этапе определялись критерии, показатели и уровни формирования готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения, проводилась опытно-экспериментальная работа в вузе.

Третий этап (2018-2020гг.) - обработка результатов педагогического эксперимента, составление таблиц с промежуточными и конечными результатами исследования, составление методических рекомендаций, оформление диссертации.

Опытно-экспериментальная база исследования. ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафурова», Таджикский государственный педагогический университет имени С.Айни, средние общеобразовательные учебные учреждения №2,24 г.Худжанда Согдийской области.

Научная новизна исследования:

1. Разработано основное содержание принципов и правил обучения при составлении и использовании мультимедийных средств обучения.
2. Определены сущность и основное содержание готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения.
3. Установлены критерии, показатели, уровни сформированности готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения.

4. Выявлены психолого-педагогические условия, способствующие эффективному формированию готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения в высшей школе.

5. Теоретически обоснована и практически разработана технология формирования готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения.

6. Раскрыты педагогические условия, обеспечивающие процесс эффективного формирования готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения.

Достоверность и обоснованность результатов исследования обеспечивается: анализом проблемы с позиций методологии, применением комплекса теоретических и практических методов исследования, которые являются взаимодополняющими и способствуют решению обозначенных задач; соответствием теоретической основы педагогической модели составления и использования мультимедийных средств обучения уровню развития научных знаний и методологии педагогики; эффективной целесообразностью соединения общетеоретических и общепедагогических методов, которые адекватны цели, задачам, предмету и комплексному характеру педагогического эксперимента и подтверждают гипотезу исследования; продолжительностью и преобразованием результатов, достигнутых в процессе опытного эксперимента, показателями, итогами и выводами исследования; основные результаты и выводы работы не противоречат частным сведениям относительно проблемы, которые получены в отдельных педагогических исследованиях.

Личный вклад соискателя в исследовании избранной темы состоит в: непосредственном участии автора на всех этапах исследования - включая вопросы анализа проблемы, сбора материалов и анализа научной литературы, анализ и характеристика полученных данных и их систематизация, разработка наблюдения и опытно-экспериментальной работы с определением полученных результатов; в определении основы системы подготовки будущих учителей к разработке и использованию мультимедийных средств обучения на основе соблюдения принципов и правил обучения; разработка и систематизация модели подготовки будущих учителей к использованию мультимедийных средств обучения; на основе опытно-экспериментальных работ определить влияние разработанной методики в подготовке будущих учителей к использованию мультимедийных средств обучения.

Теоретическая значимость исследования заключается в следующих аспектах: доказана необходимость составления и использования мультимедийных средств обучения, что позволяет осуществлять с их помощью профессионально-педагогическую подготовку будущих учителей; расширены и углублены представления о профессионально-компьютерной подготовке будущих учителей; собрана информация о правилах и принципах обучения при составлении и использовании мультимедийных средств

обучения; обоснованы теоретические положения о критериях и уровнях готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения на основе принципов и правил обучения.

Практическая значимость исследования состоит в том, что автором разработана методика формирования готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения на основе соблюдения принципов и правил обучения, что является важным условием успешности процесса обучения.

Разработанная методика может быть применена в процессе подготовки будущих учителей в высшей школе, в системе повышения квалификации учителей высших и средних школ.

Основные положения, выносимые на защиту:

1. Технология и методика составления и использования мультимедийных средств обучения на основе соблюдения принципов и правил обучения.

2. Критерии и показатели уровней готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения.

3. Содержательная характеристика обучения будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения в процессе теоретических и практических занятий.

4. Система подготовки будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения требует разнообразных форм их активизации.

Апробация и внедрение результатов исследования. Материалы исследования докладывались и обсуждались на ежегодных научно-практических конференциях профессорско-преподавательского состава ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Б. Гафурова» (2015-2020гг.), на международных конференциях, на научно-практических семинарах кафедры общей педагогики и методики преподавания математики и информационных технологий ГОУ «ХГУ имени академика Б. Гафурова». Этапы и результаты исследования отражены в 9 статьях, 4 из которых опубликованы в рецензируемых изданиях КОА при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, двух глав, заключения и списка использованной литературы. Теоретические и практические результаты исследования отражены в 8 рисунках и 12 таблицах. Текст диссертации размещены в 210 страницах компьютерного набора. Список использованной литературы включает 256 наименований.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ ДИССЕРТАЦИИ

Во введении диссертации дается характеристика актуальности и необходимости исследования, степени изученности исследуемой проблемы, цели, объекта и предмета исследования, определяются задачи, методы, область исследования и его этапы, основная информационная и экспериментальная база исследования; конкретизируются достоверность

результатов диссертации, научная новизна, ее теоретическая и практическая значимость; сформулированы положения, выносимые на защиту.

В первой главе **«Теоретические основы соблюдения принципов и правил составления и использования мультимедийных средств обучения в процессе обучения»** подчеркивается, что существует объективная необходимость в повышении уровня качества каждого элемента образовательной системы, и от этого зависит повышение качества образовательной системы. Одним из элементов образовательной системы являются средства обучения. Эффективным способом улучшения качества обучения в целом и качества ее отдельных элементов в частности, зависит от информатизации образовательной системы и информатизации каждого ее элемента. Информатизация средств обучения происходит посредством использования технико-технологических средств информатизации, и одним из них считаются мультимедийные средства обучения.

Возникновение и развитие информационной техники и технологий содействовали тому, что в учебном процессе начали применять мультимедийные средства обучения. Дидактико-психологические преимущества данных средств заключается в их возможности интегрировать в себе все лучшие стороны других средств обучения, и тем самым, в несколько раз повысить результативность учебного процесса. В этом плане, соединение деятельности слухового органа со зрительным через научение и изучение при помощи мультимедийных средств обучения предоставляет широкий простор для усовершенствования учебного процесса.

Эффективность в каждой области человеческой деятельности зависит от соблюдения принципов, правил, инструкций, требований, научно-методических рекомендаций, отражающих основу теории и практики той или иной деятельности, что относится и к учебно-познавательной деятельности. В данной главе рассматриваются именно соблюдение такого рода принципов, правил, инструкций, требований, научно-методических рекомендаций, связанных с учебно-познавательной деятельностью. В этой связи, с применением методов систематизации и моделирования с теоретических и практических позиций разработаны 7 ведущих принципов и правил учебного процесса с раскрытием их сущности, содержания, а также эффективных методов и приемов их соблюдения в учебном процессе.

Становление и развитие научного миропонимания и внутреннего мира студентов, их интеллекта и чувств во многом определяется тем, каким образом наука и искусство используются в качестве средства обучения. Именно мультимедийные средства обучения дают возможность в достаточной степени применять искусство как мощное средство обучения, и тем самым, внести существенную лепту в развитии их внутреннего мира, нравственных и эстетических установок.

Во второй главе **«Содержание и технология опытно-экспериментальных работ с будущими учителями по составлению и использованию мультимедийных средств обучения»** рассматриваются

научно-дидактические новшества, к числу которых относятся мультимедийные средства обучения, которые способствуют повышению качества обучения и улучшению его результатов при условии их соответствия научно-методическим требованиям. В качестве научно-методических требований используются дидактические принципы и правила. Вместе с тем, в настоящее время в теориях обучения принципы и правила обучения в основном носят абстрактный характер и рассматриваются в отрыве от других элементов системы, в частности, средств обучения. В практике обучения при составлении средств обучения, к числу которых относятся и мультимедийные средства, они практически игнорируются. Не все правила и принципы соблюдаются и в самом процессе обучения. В условиях информатизации общества, в частности, образовательной сферы, следует акцентировать внимание на подготовке будущих специалистов, в том числе, будущих специалистов вузов и общеобразовательных учреждений. Информатизация процесса обучения диктует приведения средств обучения в соответствие с требованиями этого процесса. В этом плане, мультимедийные средства обучения не являются исключением.

Информатизация средств обучения дает возможность повысить до качественного нового уровня процесс принятия, обработки, систематизации, хранения и передачи информации посредством информационных технологий. Эти моменты оставались в поле зрения при уточнении цели, задач, а также основного содержания опытно-экспериментальной работы.

Исходя из этого, были сформированы контрольные и экспериментальные группы. В контрольных группах подготовка будущих учителей проводилась по традиционной технологии и методике обучения с применением средств обучения. В эксперимент были вовлечены 150 студентов. В экспериментальных группах подготовка будущих учителей осуществлялась с использованием мультимедийных средств обучения, в том числе, разработанных по нашей методике.

Экспериментальные группы были сформированы из числа будущих специалистов 4-го курса, представленные следующими специальностями: математика, технология (трудовое обучения), начальное образование. Разработанная нами для будущих учителей технология и методика составления и использования мультимедийных средств обучения позволяет прежде всего, определить роль и место средств обучения, в частности, мультимедийных, с учетом сущности и основного содержания обучения.

В ходе экспериментальной работы исследовались несколько дидактических принципов: принцип научности; принцип связи обучения с жизнью; принцип осознанности и активности в обучении; принцип наглядности в обучении; принцип системности в обучении; принцип доступности в обучении; принцип прочности в обучении.

Принцип научности в обучении в данном исследовании рассматривается как основной принцип, ибо этот принцип составляет теоретическую базу использования мультимедийных средств в процессе

обучения. Для будущих специалистов экспериментальной группы проводились занятия по соблюдению принципа научности при составлении и использовании мультимедийных средств в процессе обучения.

Принцип связи обучения с жизнью в нашем исследовании рассматривается отображение жизни и связанность с ней в мультимедийных средствах обучения. Поскольку первостепенная задача воспитания - подготовка подрастающего поколения к жизни и труду, в данном исследовании этот принцип рассматривается в плане подготовки будущих учителей к жизни трудовой деятельности. Опытнo-экспериментальная работа с будущими специалистами контрольных и экспериментальных групп по соблюдению этих правил при составлении и использовании мультимедийных средств обучения привели к существенным результатам.

Принцип осознанности и активности в обучении. Конечный результат по каждому виду деятельности зависит от уровня осознанности и активности субъекта деятельности. Следует отметить, что принцип осознанности и активности взаимосвязан с другими принципами, в особенности, с принципом научности и связи обучения с жизнью. Ибо при соблюдении данного принципа важная роль принадлежит научно-методическим знаниям, умениям и навыкам обучаемого. При составлении и использовании мультимедийных средств обучения знания, умения, научные и жизненные навыки создают основу для осознанного поведения составителя, преподавателя и обучаемого в процессе обучения. При составлении слайдов научно-жизненное мышление составляет основу осознанного подхода составителя.

Принцип наглядности в обучении. При подготовке будущих учителей в экспериментальной группе был организован и проведен ряд научно-методических мероприятий относительно соблюдения принципа наглядности. В рамках этих мероприятий будущие учителя познакомились с историей возникновения и развития использования наглядностей в обучении, так как без знаний в этой области трудно определить эффективные способы их составления и применения в процессе обучения при соблюдении соответствующих правил. Соблюдение данного принципа невозможно без осознания его практической значимости.

Принцип системности в обучении. В настоящее время в области науки и образования системный подход признан одним из важнейших направлений внедрения научных новшеств, оптимизации процесса обучения и воспитания. С другой стороны, информатизацию науки и образования невозможно представить без соблюдения принципа системности и последовательности. Исходя из этого, соблюдение этого принципа при составлении и использовании мультимедийных средств обретает особую научно-методическую значимость. Опытнo-экспериментальные работы в контрольных и экспериментальных группах были организованы и проведены с учетом этого требования.

В этом плане, в экспериментальных группах, прежде всего, осуществлялось пояснение важности и объективной необходимости соблюдения данного принципа в решении задач разработки и использования мультимедийных средств в процессе обучения, после этого - научение и систематические тренинги в составлении мультимедийных средств обучения, и в завершении - обучение и систематические упражнения, связанные с использованием мультимедийных средств в процессе обучения.

Принцип доступности в обучении. В экспериментальной группе относительно соблюдения данного принципа при составлении и использовании мультимедийных средств была проведена работа в следующих направлениях: разъяснение теоретической и практической значимости данного принципа, демонстрация и подтверждение объективной необходимости соблюдения данного принципа при составлении и использовании мультимедийных средств в процессе обучения. На основе теории был организован и проведен процесс научения, тренинг и контроль применения модели технологии и методики составления и использования мультимедийных средств в процессе обучения. Следует отметить, что между всеми дидактическими принципами существует прямая и непрямая взаимосвязь, и при составлении и использовании мультимедийных средств в обучении они должны соблюдаться не обособлено, а в динамической взаимосвязи.

Принцип прочности. Относительно соблюдения данного принципа в экспериментальной группе была организована и проведена разъяснительная работа о объективной необходимости и значимости соблюдения правил, требований, рекомендаций, инструкций, связанных с данным принципом, при этом рассматривались методы научения, упражнения, контроля соблюдения данного принципа при составлении и использовании мультимедийных средств в процессе обучения.

Знания, умения, навыки осваиваются обучающимися с целью их применения в будущей жизни. Это касается как общих, так и профессионально-трудовых знаний и умений. Если эти знания, умения и навыки не осваиваются прочно, то утрачивают свою ценность и значимость, поэтому должны усваиваться с учетом данного принципа.

В ходе исследования был определен высокий, средний и низкий уровень соблюдения принципов. Будущие специалисты, входящие в эту группу, при составлении и использовании мультимедийных средств в процессе обучения, высказывали свою точку зрения относительно соблюдения указанных принципов, демонстрируя при этом самостоятельность и творческий подход. Они, полностью усвоив сущность и основное содержание данных принципов и правил, на этой основе могут использовать технологию составления и использования мультимедийных средств обучения на практике. Объективной причиной их профессионально-трудовой умелости, свидетельствующей о высокой профессионально-трудовой компетентности и технолого-компьютерной грамотности,

заключается в применении системного подхода при усвоении и реализации каждого принципа, т.е. все перечисленные принципы и правила рассматриваются ими как единая система.

Одним из основных требований информатизации процесса обучения считается применение системного подхода к учебной и научно-методической информации, и следовательно, одним из ведущих профессионально-трудовых требований является умение информационно-учебной систематизации, которое могут реализовать будущие учителя экспериментальной группы при составлении и использовании мультимедийных средств обучения.

Средний уровень. Будущие специалисты данной группы при составлении и использовании мультимедийных средств обучения могут осуществлять деятельность отчасти самостоятельно и отчасти творчески. Они в основном проявляют осознанность и активность при освоении сущности и основного смысла и содержания перечисленных принципов и правил, однако при этом, упускают некоторые моменты. Ввиду этого, часть сложных тем остаются для них недоступными с точки зрения технологии реализации на практике.

Они могут отчасти применять системный подход и проводят систематизацию учебной информации при составлении и использовании мультимедийных средств обучения, ибо лишь частично ориентируются в знаниях, умениях и навыках, относящихся к тому или иному принципу, и лишь частично умеют применять их на практике. Следует провести более углубленную и развернутую работу над их компетентностью, профессионально-трудовой и компьютерной грамотностью при составлении и использовании мультимедийных средств обучения, с учетом соблюдения вышеуказанных принципов и правил.

Низкий уровень. Студентам данной группы не свойственно проявлять самостоятельность, творчество и активность при составлении и использовании мультимедийных средств обучения. Они лишь под руководством учителя и формально соблюдают вышеуказанные принципы и правила при составлении и использовании мультимедийных средств обучения. Исходя из этого, они не умеют рассматривать принципы и правила как целостную систему, включающую взаимосвязанные элементы, что является причиной неполного соблюдения ими указанных принципов и правил. Также, они даже на основе легких тем не умеют самостоятельно составить мультимедийные средства обучения при соблюдении всех перечисленных принципов и правил.

На основе отдельных таблиц соблюдения дидактических принципов при составлении и использовании мультимедийных средств обучения контрольных и экспериментальных групп можно составить сводную таблицу.

Уровни	Группы и разница	ПРИНЦИПЫ							Всего	В среднем
		А	Б	В	Г	Д	Е	Ж		
Высоки	Контрольн.	0,4%	0,9%	0,11%	0,13%	0,5%	0,17%	0,12%	0,71%	0,10%
	Эксперим.	0,21%	0,25%	0,27%	0,29%	0,30%	0,23%	0,23%	0,198%	0,28%
	Разница	+0,17%	+0,16%	+0,16%	+0,16%	0,25%	0,06%	0,11%	0,127%	0,18%
Средний	Контрольн.	0,8%	0,12%	0,16%	0,18%	0,21%	0,23%	0,18%	0,116%	0,169%
	Эксперим.	0,52%	0,62%	0,63%	0,51%	0,51%	0,60%	0,61%	0,400%	0,57%
	Разница	0,44%	0,50%	0,47%	0,33%	0,30%	0,37%	0,43%	+0,284%	+0,40%
Низк	Контрольн.	0,88%	0,79%	0,73%	0,65%	0,74%	0,60%	0,70%	0,513%	0,73%
	Эксперим.	0,27%	0,13%	0,10%	0,20%	0,19%	0,17%	0,16%	0,122%	0,17%
	Разница	0,61%	0,66%	0,63%	0,49%	0,55%	0,43%	0,54%	-0,391%	-0,55%

Таблица №1. Уровень использования и составления мультимедийных средств обучения в контрольных и экспериментальных группах

На основе отдельных таблиц соблюдения дидактических принципов при использовании мультимедийных средств обучения в процессе обучения в контрольных и экспериментальных группах составлена сводная таблица и в очередном эксперимент были выявлены различия между контрольными и экспериментальными группами и проведен анализ результатов.

Уровни	Группы и разница	ПРИНЦИПЫ							Всего	В среднем
		А	Б	В	Г	Д	Е	Ж		
Высокий	Контрольн.	0,16%	0,11%	0,13%	0,16%	0,22%	0,25%	0,15%	0,118%	0,16%
	Эксперим.	0,24%	0,28%	0,23%	0,28%	0,32%	0,29%	0,28%	0,192%	0,27%
	Разница	0,8%	0,17%	0,10%	0,12%	0,10%	0,4%	0,13%	+0,74%	0,10%
Средний	Контрольн.	0,18%	0,17%	0,19%	0,19%	0,28%	0,34%	0,23%	0,158%	0,22%
	Эксперим.	0,65%	0,66%	0,64%	0,62%	0,56%	0,58%	0,52%	0,423%	0,60%
	Разница	0,47%	0,49%	0,45%	0,43%	0,28%	0,24%	0,29%	+0,265%	+0,57%
Низкий	Контрольн.	0,66%	0,72%	0,68%	0,65%	0,50%	0,41%	0,62%	0,424%	0,60%
	Эксперим.	0,11%	0,6%	0,13%	0,10%	0,12%	0,13%	0,20%	0,85%	0,12%
	Разница	0,55%	0,66%	0,55%	0,55%	0,38%	0,28%	0,42%	-0,339%	-0,48%

Таблица №2. Уровень использования и составления мультимедийных средств обучения в контрольных и экспериментальных группах (после эксперимента)

Условные обозначения:

А - принцип научности;

Б - принцип связи обучения с жизнью;

В - принцип осознанности и активности в обучении;

Г - принцип наглядности в обучении;

Д - принцип системности в обучении;
 Е - принцип доступности в обучении;
 Ж - принцип прочности в обучении.

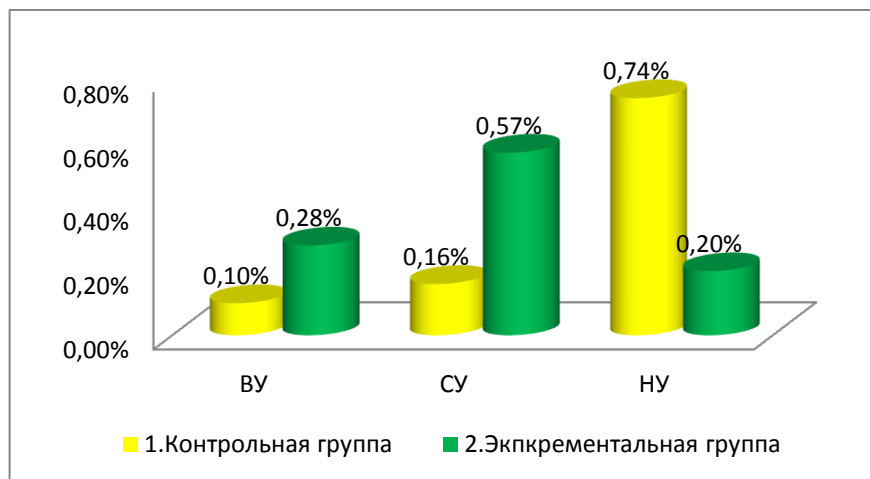

Рис 3. Диаграмма опытно-экспериментальных работ до эксперимента

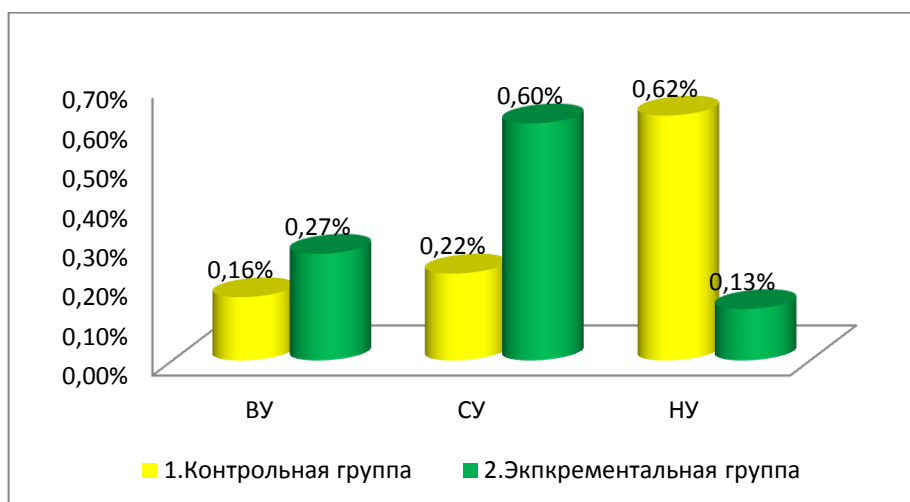

Рис. 4. Диаграмма опытно-экспериментальных работ после эксперимента

Условные обозначения:

СУ- средний уровень; НУ - низкий уровень.

1 - Контрольные группы; 2- Экспериментальные группы.

Таким образом, анализ результатов опытно-экспериментальных работ в контрольных и экспериментальных группах показывает, что разработанная нами технология и методика, а также указаны принципы и правила при составлении и использовании мультимедийных средств в процессе обучения, которые обладают научно-методической ценностью по сравнению с традиционными средствами обучения и могут быть использованы в практике подготовки будущих учителей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

1. Основные научные результаты диссертации

В условиях глобализации и национальной независимости Республики Таджикистан развитие общества берет начало в эффективности диалектического единства, взаимосвязанности и взаимообусловленности элементов системы «наука - образование - производство». Информатизация общества требует роста научно-методического уровня субъектов деятельности «наука - образование - производство» с точки зрения образованности, профессионально-трудовой и компьютерной компетентности. Для достижения высоких профессионально-трудовых показателей в областях «наука - образование - производство» необходимо постоянное внедрение новых технико-технологических новшеств. Качество и показатели результатов профессионально-трудовой деятельности определяется средствами профессионально-трудовой и компьютерной деятельности субъектов этой деятельности. В условиях информатизации образовательной сферы использование новейших технико-технологических средств является требованием времени. В частности, в процессе обучения и вузов, и средних общеобразовательных учреждений использование мультимедийных средств обучения обретает особую научно-методическую значимость. Однако наблюдения и анализ выявляют, что в настоящее время будущие учителя не обладают достаточной подготовленностью к составлению и использованию мультимедийных средств обучения. В научно-методической литературе данная проблема также разработана недостаточно.

Сегодня для будущих учителей исключительно важно, чтобы они не только занимались профессионально-трудовой подготовкой, но также самостоятельно и творчески, с учетом специфики своей профессионально-трудовой деятельности и профессионально-трудовыми требованиями обладали умением составлять информационные технико-технологические средства обучения, что диктуется информатизацией профессионально-трудовой деятельности. Ввиду этого, подготовка будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения считается одной из актуальных проблем современной педагогической науки.

2. Рекомендации по практическому применению результатов

В результате теоретического исследования проблемы выбора эффективных приемов и методов соблюдения принципов и правил обучения при составлении и использовании мультимедийных средств обучения будущими учителями и их подготовки к этой профессионально-трудовой деятельности, а также на основе организации и проведения опытно-экспериментальных работ и обобщения их результатов, предлагаются следующие рекомендации:

1. Будущие учителя должны уметь составлять и эффективно использовать как простые, так и сложные средства обучения, что является требованием информатизации процесса обучения.

2. Составление и использование мультимедийных средств обучения, их презентацию следует осуществлять с соблюдением принципов и правил обучения, а также с применением методов обучения.

3. Понимание учебных целей и задач, выбор содержания обучения, составление средств обучения на их основе, соблюдение принципов обучения, подбор методов и форм обучения должны осуществляться постепенно, шаг за шагом, последовательно, самостоятельно и творчески, что в целом, содействует осознанной и активной профессионально-трудовой подготовке будущих учителей, в частности, при составлении и использовании мультимедийных средств обучения.

4. Условия информатизации сферы образования и образовательной системы диктуют повышение уровня требований к составлению и использованию мультимедийных средств обучения с научно-методической точки зрения.

5. Мультимедийные средства обучения по сравнению с традиционными средствами обладают рядом преимуществ и большей научно-методической ценностью, и дают возможность глубокого и развернутого освоения учебного материала.

6. При подготовке будущих учителей должны предусматриваться специальные часы для изучения опыта учителей-новаторов, представителей направления педагогики сотрудничества по составлению и использованию опорных пунктов, опорных плакатов, с основным содержанием принципов и правил обучения, диалектическим единством, взаимосвязанностью целей, задач, содержания, способов, принципов, методов и форм организации обучения.

7. Для слушателей курсов повышения квалификации следует уделить специальные часы, посвященные составлению и использованию мультимедийных средств обучения.

8. Формирование высококачественной профессионально-трудовой готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения в процессе обучения связано с единством их теоретической и практической подготовки.

***Основное содержание и результаты диссертационной работы
отражены в следующих публикациях:***

I. Научные статьи, опубликованные в рецензируемых изданиях ВАК при Президенте Республики Таджикистан:

[1-М] Собитов М.Ш. Зарурати риоя намудан ба принсипҳои дидактикӣ хангоми таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар раванди таълим. // Маҷаллаи илмии паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ, Нашрияти Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи

Садриддин Айнӣ. №1(1), 2020 ISSN 2708-5759. - С.271-275 Душанбе-2020.

- [2-М] Собитов М.Ш. Истифодаи эҷодкоронаи таҷрибаи таҳияи сигналҳои тақягоҳӣ ҳангоми тарҳрезии воситаҳои мултимедиавии таълим. // Маҷаллаи илмӣ "Номаи Донишгоҳ" Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ №2(63), 2020 ISSN 2077-4990 - С.204-209, Хучанд-2020.
- [3-М] Собитов М.Ш. Доир ба роҳҳои самараноки риоя намудан ба қоидаҳои дидактикӣ ҳангоми таҳияи воситаҳои мултимедиавии таълим. // Маҷаллаи илмӣ паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ, Нашрияти Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ. №2(2), 2020 ISSN 2708-5759. - С.260-264 Душанбе-2020.
- [4-М] Собитов М.Ш. Баъзе махсусиятҳои таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим // Маҷаллаи илмӣ паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Нашрияти маркази таъбу нашр, баргардон ва тарҷума. №4, 2020 ISSN 2074-1847. - С.227-232 Душанбе-2020.

II. Публикации в других научных материалах:

- [5-М] Собитов М.Ш., Абдулакимова Ҷ.А. Асосҳои меъёрии истифодаи таъминоти барномавӣ дар раванди таълими илмҳои дақиқ. // Маводи конференсияи дуҷуми байналмиллалии илми-амалии "Проблемаҳои муносири таҳсилоти математикӣ, физикӣ ва информатикӣ дар мактабҳои миёнаи олий".// Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ. Академияи таҳсилоти Тоҷикистон 21-22 сентябри 2019с. - С.440-442. Нашрияти Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ. Душанбе-2019.
- [6-М] Собитов М.Ш. Технология использования мультимедийных средств обучения в системе кредитного образования. // Маводи конференси илмӣ-амалии вилоятии «Масъалаҳои инкишофи қобилиятҳои маърифатии кӯдакон». Хучанд-2019. Матбааи «Саломат бошед». 10-12 декабри 2019 - С.451-457
- [7-М] Собитов М.Ш., Файзуллоев Б. Замонавӣ таълимда ноанъанавӣ дарсларнинг ўрни. // Материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 75-летию со дня рождения ученого Республики Узбекистан, академика Бахтиёра Назарова. 16-19 сентябри 2020. Тошканд-2020 Нашриёти "ТАФАККУР" - С.719-724.
- [8-М] Собитов М.Ш. Моҳияти мултимедия ва таърихи рушди он. // Маводи конференсияи илмӣ-анъанавии устодон, олимони ҷавон, магистрантону донишҷӯён бахшида ба "30-солагии истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон", 14-21 апрели соли 2020. Нашриёти «Нури маърифат» Хучанд-2020 - С.5-11.

[9-М] Собитов М.Ш., Сатторов Ў.А. Истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар синфҳои ибтидоӣ. // Маҷмӯаи мақолаҳои илмӣи устодон, олимони ҷавон, докторантон ва магистрантон. Муаммоҳои омӯзиши фанҳои табию риёзӣ ва истифодаи технологияҳои инноватсионӣ дар раванди таълим. Нашриёти «Меъроҷ». Хучанд-2020 - С.120-125.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Собитов Мазбут Шавкатович дар мавзӯи "Омодагии омӯзгорони оянда ба истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар низомии таҳсилоти кредитии мактабҳои олиии Ҷумҳурии Тоҷикистон" барои дарёфти дараҷаи илмӣи номзади илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 13.00.01- Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот (илмҳои педагогӣ)

Вочаҳои калидӣ: дидактика, таҳсилот, иттилооти таълимӣ, технологияи мултимедиавӣ, принципҳои дидактикӣ, қоидаҳои дидактикӣ, моделонии педагогӣ, тахтаи электронӣ, иттилоотонии раванди таълим, муаррифӣ, воситаи аёнии таълим.

Ҳамгироии илм ва истехсолот дар заминаи истифодаи технологияҳои навтарини иттилоотӣ ҳарчӣ зудтар иттилоотонии соҳаи маорифро, омадосозии мутахассисони дорой саводнокӣ ва салоҳиятнокии баланди компютериро тақозо менамояд. Истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим ҳамчун иттилоотонии раванди таълим дар мактаби олий яке аз роҳҳои самаранокии баланд бардоштани сатҳу сифати таълим, арзиши илмию-методии он арзёби мегардад. Ҳадафи таҳқиқот аз ҷиҳати илмӣ-методӣ асоснок намудан ва коркарди мундариҷа ва методикаи ташаккули омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим дар асоси риояи принципҳо ва қоидаҳои таълим мебошад. Таҳқиқот дар се марҳила гузаронида шуда он дар асоси омӯзиши ҳуҷҷатҳои меъёрӣ-ҳуқуқии соҳаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси якҷоя мавриди истифода қарор додани методҳои умумӣ илмӣ ва педагогӣ, назариявӣ ва амалӣ: моделонии педагогӣ, озмоишӣ фикрӣ, силсиласозӣ мушоҳидаи педагогӣ, сӯҳбат, омӯзиш, ҷамъбаст ва эҷодкорона дар амал татбиқ намудани таҷрибаи пешқадами педагогӣ, корҳои озмоишӣ таҷрибавӣ ва дар асоси натиҷаҳои математикӣ арзёбӣ намудани онҳо ба сомон расонида шудааст. Маҷмӯи қоидаҳо, моделҳо, тавсияҳо, ки бо гузориш ва тарзи ҳаллу фасли муаммои омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим аз ҷониби субъектҳои раванди педагогӣ нав маҳсуб меёбанд.

Ин инъикоси худро дар ҷиҳатҳои зерини қор ёфтааст: Моҳият ва мазмуни асосии риояи принципҳо ва қоидаҳои таълим зимни таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим қоркард гардидааст; Моҳият ва мазмуни асосии омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим муайян карда шудааст; Меъёрҳо, нишондодҳо, дараҷаҳои ташаккули омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим қушода дода шудааст; Шарту шароитҳои

равношиносӣ-педагогии мактаби оӣ, ки ба ташаккули самараноки омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим мусоидат менамоянд муайян карда шудааст. Технологияи ташаккули омодагии омӯзгорони оянда ба таҳия ва истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим аз ҷиҳати назариявӣ асоснок ва аз ҷиҳати амалӣ самаранок коркард гардидааст; Тариқи таҷрибаи озмоишӣ муайян карда шудааст, ки истифодаи воситаҳои мултимедиавии таълим барои самаранок ташаккул додани дониш, маҳорат ва малакаи касбӣ-меҳнатии омӯзгорони оянда мусоидат менамояд.

АННОТАЦИЯ

диссертации Собитова Мазбута Шавкатовича на тему «Подготовка будущих учителей к использованию мультимедийных средств обучения при кредитной системе обучения в высших учебных заведениях Республики Таджикистан» на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01- Общая педагогика, история педагогики и образования (педагогические науки)

Ключевые слова: дидактика, образование, учебная информация, мультимедийные технологии, дидактические принципы, электронная доска, информатизация процесса обучения, наглядные средства обучения.

Интеграция науки и производства на основе использования новейших информационных технологий требует скорейшей информатизации сферы образования, подготовки специалистов, обладающих высоким уровнем компьютерной грамотности и компетентности. Использование мультимедийных средств обучения в информатизации процесса обучения в высшей школе оценивается как один из эффективных способов повышения уровня и качества обучения, его научно-методического насыщения.

Целью исследования является научно-методическое обоснование и разработка содержания и методики формирования готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств на основе соблюдения принципов и правил обучения. Исследование проводилось в три этапа, на основе изучения нормативно-правовых актов сферы образования Республики Таджикистан, совместного использования методов общенаучного и педагогического, теоретического и практического характера: педагогическое моделирование, мысленный эксперимент, классификация, педагогическое наблюдение, беседа, изучение, обобщение и творческое применение на практике передового педагогического опыта, опытно-экспериментальная работа и ее оценка на основе математических результатов. Комплекс правил, моделей, рекомендаций на основе постановки и решения проблемы готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения являются новыми для субъектов педагогического процесса, что выражается в следующем: Разработано основное содержание принципов и правил обучения при составлении и использовании мультимедийных средств обучения. Определены сущность и основное содержание готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения. Установлены критерии, показатели, уровни сформированности готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения. Выявлены психолого-педагогические условия, способствующие эффективному формированию готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных

средств обучения в высшей школе. Теоретически обоснована и практически разработана технология формирования готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения. Раскрыты педагогические условия, обеспечивающие процесс эффективного формирования готовности будущих учителей к составлению и использованию мультимедийных средств обучения. Путем опытного эксперимента определяется, что использование мультимедийных средств обучения способствует эффективному формированию профессионально-трудовых знаний, умений и навыков будущих учителей.

В диссертации разрабатывается основное содержание и сущность составления и использования мультимедийных средств обучения в процессе обучения на основе соблюдения дидактических принципов и правил.

ANNOTATION

to the dissertation of Sobitov Mazbut Shavkatovich on «Preparing future teachers for the use of multimedia teaching aids under the credit system of education in higher educational institutions of the Republic of Tajikistan» for earning a scientific degree of the candidate of pedagogical sciences on the specialty 13.00.01- general pedagogy, history of pedagogy and education (pedagogical sciences)

Key words: didactics, education, teaching information, technology of multimedia, principles of didactic, rules of didactic, pedagogical designing, electronic desk, informatization of the process of teaching, presentation, visual means of teaching.

The integration of the science and production on the base of using new informatizational technologies demands as rapid as possible informatization of the sphere of education, preparation of specialists of high computer literacy and competence. The using of multimedia aids of teaching as the way of informatization of the process of teaching in high is considered as one of the effective means of rising of the quality of teaching and it is scientific and methodic values. The aim of research is scientifically and methodic substantiation and working out the content and the methodic of forming preparation of future to working out and using multimedia means of teaching on the base of keeping the principles and rules of teaching. The research was going on in stays, it was done on the base of scrutiny of documents of documents of normative-legal of the sphere of education of the Republic of Tajikistan, on the base of complex using of the methods of general scientific and pedagogies methods, the retinal and practical methods: pedagogical designing, imaginary experiment, systematization, pedagogical observation, discussion, investigation, generalization and creative using in practice the advanced pedagogical experimental works and franc formation of their results with mathematics methods.

The scientific novelty of the research lies in the fact the total rules, models, recommendation from the way the problem of preparation of future teachers to designing and using multimedia means of teaching is salved from the scientific and methodic point of view are considered to be new. It is reflections in the following points of the work: The essence and the main content of observing of principles and rules of teaching in the process of the designing multimedia means of teaching are worked out; the essence and the main contact of the preparation of future teachers to the designing and using multimedia means of teaching are revealed; the psychological and pedagogical conditions of the high school, which contributes to effective forming of future teachers to the designing and using multimedia means of teaching are determined; the technology of the forming the preparation of future teachers to the designing and using of multimedia

means of teaching from the theoretical point of view is substantiated and from the practical point of view are worked out. By the experimental work is determined that the using of the multimedia means of teaching contributes for effective forming of the knowledge, ability and skills of professional – labored of future teachers. In the dissertation are worked out the essence, subject and main content of designing and using of multimedia means in the process of teaching on the base of observing the didactic principles and rules.